

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

การศึกษาพัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จำเป็นต้องศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษาทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมของชุมชนควบคู่ไปกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสามารถนำมาวิเคราะห์และอธิบายชุมชนในด้านต่างๆ โดยสรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

3.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่¹

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร มีความเป็นมาอันยาวนานในฐานะชุมชนศูนย์กลางของเมืองหลังสวนในอดีต ดังนั้นในการศึกษาความเป็นมาของชุมชน ย่อมต้องศึกษาความเป็นมาของอำเภอหลังสวนเช่นกัน โดยในอดีตอำเภอหลังสวนมีฐานะเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งขึ้นต่อเมืองชุมพรในฐานะเมืองบริวารของชุมพร โดยปรากฏชื่อเมืองหลังสวนครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตามจารึกวัดพระเชตุพน จารึกกล่าวถึงหัวเมืองปักษ์ใต้ตอนบนว่า “..ไชยา เมืองประสงค์ เมืองหลังสวน อุทุมพร...” โดยเมืองประสงค์ คือเมืองท่าชนะ และเมืองอุทุมพร คือเมืองชุมพร และหลังจากนั้นชื่อของเมืองหลังสวนก็ปรากฏอีกครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีความสัมพันธ์กับเมืองระนอง เนื่องจากมีอาณาเขตติดต่อกันทางทิศตะวันตกของเมือง กล่าวคือ เมื่อพระยารัตนเศรษฐี(คอซู้เจียง ณ ระนอง)เป็นเจ้าเมืองระนองในสมัยเมืองระนองเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร ได้ทำการค้าขายจนมีทรัพย์สินสมบัติเพิ่มพูนขึ้นจึงตั้งห้างโกหรงวนขึ้นที่เกาะหมาก(ปีนัง)สำหรับซื้อขายสินค้าของเมืองระนอง และขยายการทำเหมืองแร่ดีบุกจากเมืองระนองข้ามเขาบรรทัดเข้ามาในเขตแดนเมืองหลังสวน โดยให้ทุนและกำลังของห้างโกหรงวนบำรุงการค้าขายในเมืองหลังสวนจนเจริญขึ้นอีกเมืองหนึ่ง ซึ่งในสมัยนั้นพระจรรูญ โภคากร (คอซิมเต็ก ณ ระนอง)บุตรพระยารัตนเศรษฐีเป็นผู้จัดการบ้านเมือง และจากการที่ทำนุบำรุงเมืองหลังสวนจนเจริญขึ้นด้วยทุนของตน จึงได้รับการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมจากสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่งตั้งพระจรรูญ โภคากรเป็นผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน และพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระจรรูญราช โภคากร ในปี พ.ศ. 2421 ต่อมาในปี พ.ศ. 2437 ได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้ง

¹วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดชุมพร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาด

เมืองหลังสวนขึ้นเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครเหมือนอย่างเมืองระนอง และให้เมืองสวีที่ขึ้นกับเมืองชุมพรอีกเมืองหนึ่งไปรวมอยู่ด้วย โดยมีพระยาจตุรราชโกศกร เป็นผู้ว่าราชการเมืองคนแรก เมืองหลังสวนในขณะนั้นประกอบไปด้วยหลายตำบล โดยตำบลที่สำคัญและมีบทบาทต่อเมืองคือตำบลบางขันเงิน(ตำบลหลังสวนในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นที่ตั้งของอาคารที่ว่าการเมืองหลังสวน ครั้นเมื่อปี พ.ศ. 2439 เมื่อตั้งมณฑลชุมพรขึ้น เมืองหลังสวนจึงเป็นจังหวัดหนึ่งของมณฑลชุมพร โดยมีฐานะเป็นเมืองจัตวา มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอเมือง 1 อำเภอสวี 1 อำเภอพะโต๊ะ 1 อำเภอประจักษ์ 1 และเมื่อวันที่ 13 กันยายน รศ.125 (พ.ศ.2449) ได้โอนอำเภอประจักษ์ไปขึ้นกับอำเภอไชยา มีชื่อว่าอำเภอท่าชนะในปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2459 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเป็นเขตปกครองของจังหวัด เมืองหลังสวนจึงมีชื่อว่า จังหวัดหลังสวน ดังนั้นตำบลบางขันเงินจึงมีชื่อเป็นตำบลหลังสวน อำเภอเมือง จังหวัดหลังสวน ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองจึงเปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดตามไปด้วย และในปี พ.ศ.2460 ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอเมืองเป็นอำเภอขันเงิน ดังนั้นตำบลหลังสวน จึงตั้งอยู่ในอำเภอขันเงิน จังหวัดหลังสวน ต่อมาเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2475 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ยุบจังหวัดหลังสวนลงเป็นอำเภอขันเงินขึ้นต่อจังหวัดชุมพร ครั้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 ได้มีพระราชกฤษฎีกาให้เปลี่ยนนามอำเภอขันเงินเป็นอำเภอหลังสวน เหตุผลที่เปลี่ยนชื่อใหม่นี้ ก็เพราะประชาชนนิยมเรียกกันเป็นส่วนมาก และเพื่อรักษาประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นเมืองมาแต่โบราณไว้ และทางราชการจึงได้ถือวันที่ 11 พฤศจิกายน เป็นวันที่ระลึกของอำเภอ ต่อมาในปี พ.ศ. 2483 มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลตำบลหลังสวน โดยอาศัยขอบเขตของตำบล หลังสวนเป็นเขตเทศบาล ดังนั้นตำบลหลังสวนจึงอยู่ใต้การปกครองของเทศบาลตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในปัจจุบันมีพระราชกฤษฎีกาย้ายเขตเทศบาลเพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองตำบลหลังสวนจึงเป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของเมืองในด้านการค้าและการบริการ รวมทั้งเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการและสถานศึกษาที่สำคัญของอำเภอหลังสวน

คำว่า "หลังสวน" เป็นชื่อเมืองมาแต่โบราณกาล โดยสันนิษฐานที่มาของชื่อเมืองได้สอดคล้องกันเป็น 2 แบบ โดยแบบแรกสันนิษฐานจากการที่เมืองหลังสวนเป็นท้องที่มีผลไม้มาจกจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ อุดมสมบูรณ์ไปผลไม้ต่างๆ เช่น เงาะ ทุเรียน ลางสาด และมังคุด ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญของอำเภอหลังสวนที่สามารถส่งไปขายยังจังหวัดต่างๆตลอดจนกรุงเทพมหานคร บางครั้งปรากฏว่าไม่มีตู้รถไฟพอจะบรรทุกไปขายได้ ในพื้นที่แห่งนี้จะพบต้นทุเรียนที่มีขนาดใหญ่อายุกว่า 100 ปี ดังนั้นในปี พ.ศ. 2459 กระทรวงคมนาคมได้เคยสันนิษฐานไว้ว่า คำว่าหลัง

สวนนี้ก็คือคำว่า รั้งสวนหรือคลังสวนนั่นเอง ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่มีสวนมากดังเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ต่อมาชื่อนี้จึงเพี้ยนไปเป็นหลังสวนอันเป็นชื่อที่ใช้มาจนทุกวันนี้

แบบที่ 2 สันนิษฐานถึงที่มาของคำว่า หลังสวน จากสภาพภูมิประเทศ คือ ในอดีตการคมนาคมสายหลักจะใช้เส้นทางการสัญจรทางแม่น้ำหลังสวนเป็นหลัก ซึ่งเมื่ออยู่ในแม่น้ำแล้วมองเข้าหาฝั่ง จะพบสวนผลไม้หนาแน่นทั้งสองข้างทาง โดยบ้านเรือนของประชาชนจะตั้งอยู่ด้านหลังของสวนที่ถัดจากน้ำเข้าไป ดังนั้น จึงเป็นที่รู้กันว่า บ้านเรือนของประชาชนในพื้นที่แห่งนี้ตั้งอยู่ด้านหลังของสวน จึงเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า หลังสวน มาจนปัจจุบัน

โดยการสันนิษฐานถึงที่มาของชื่อหลังสวนนี้ ทำให้เราทราบว่าชื่อดังกล่าวสามารถบอกความสัมพันธ์ในการตั้งถิ่นฐานของคนในพื้นที่นั้นได้ ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนที่สมควรรักษาให้คงอยู่ต่อไป

3.2 สภาพทั่วไปทางกายภาพ

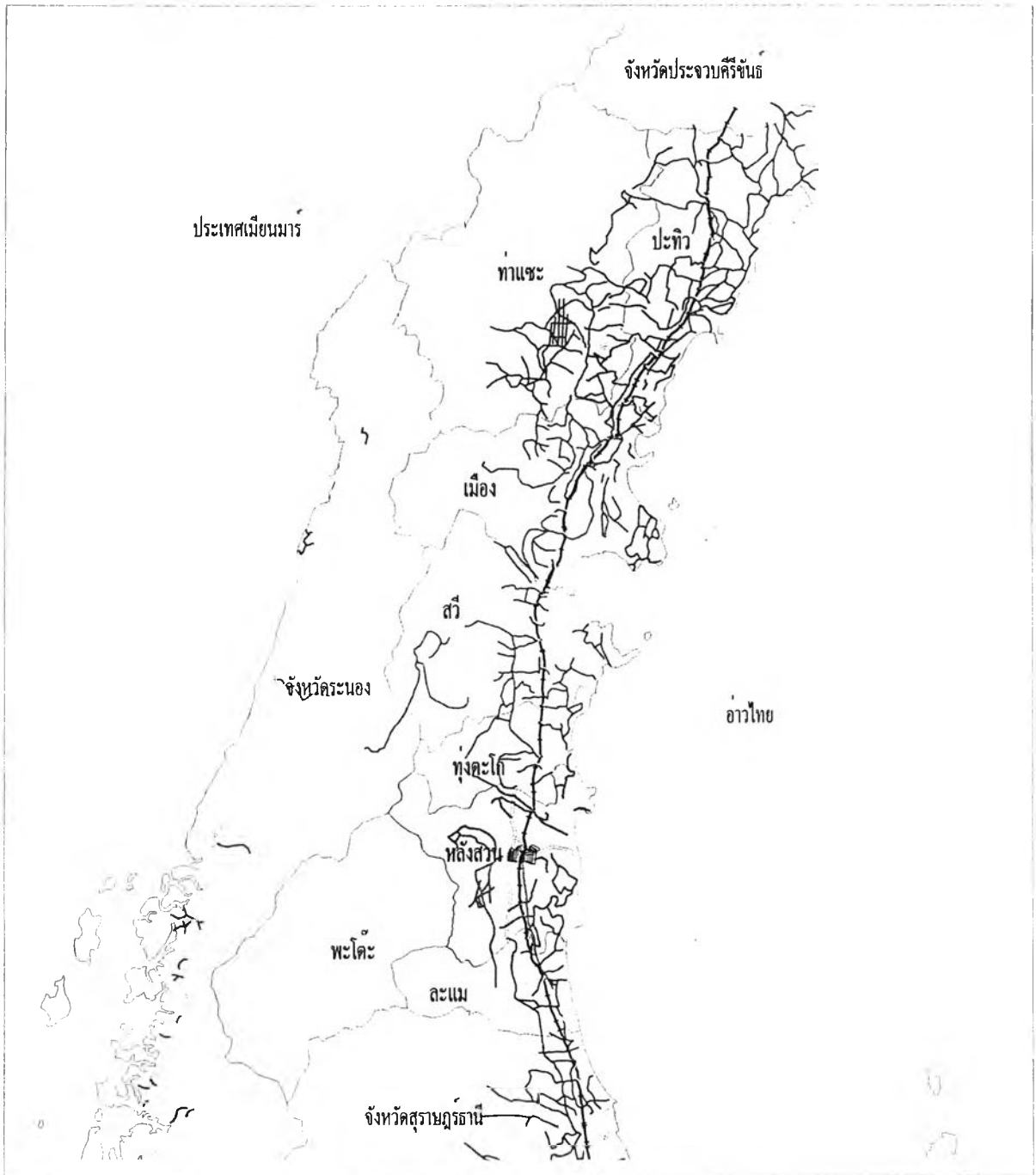
3.2.1 ที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์²

ที่ตั้งและภูมิประเทศ

ตำบลหลังสวน เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอหลังสวน มีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางการปกครองและศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมืองหลังสวนในอดีต ตั้งอยู่บนละติจูด 10 องศา 29 ลิปดาเหนือ และลองจิจูด 99 องศา 11 ลิปดาตะวันออก ในสมัยที่อำเภอหลังสวนมีฐานะเป็นจังหวัดหลังสวน ตำบลหลังสวนมีชื่อว่าตำบลบางขันเงิน อำเภอขันเงิน จังหวัดหลังสวน และมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการปกครองเรื่อยมาจนในปัจจุบันมีฐานะเป็นตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร ตำบลหลังสวนมีพื้นที่โดยรวม 1.5 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 เป็นระยะทาง 571 กิโลเมตร เส้นทางรถไฟ 533 กิโลเมตร และมีระยะห่างจากอำเภอเมือง จังหวัดชุมพร 76 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ของภาคใต้ตอนบนของไทย จะเป็นที่ราบที่ติดชายฝั่งทะเลอ่าวไทยในด้านตะวันออก และติดแนวเทือกเขาตะนาวศรีที่กั้นพรมแดนระหว่างไทยกับพม่าในด้านตะวันตก ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานของคนในภูมิภาคนี้จึงนิยมตั้งในบริเวณที่ราบตรงกลางพื้นที่ โดยยึดตามแนวแม่น้ำสายหลักที่พาดผ่านพื้นที่ในแนวตะวันตกสู่ตะวันออก ซึ่ง ได้แก่ แม่น้ำชุมพร แม่น้ำ สวี แม่น้ำหลังสวน แม่น้ำกระบือ เป็นต้น แม่น้ำเหล่านี้ส่วนใหญ่มีแหล่งกำเนิด

² กองวิชาการและแผนงาน งานประชาสัมพันธ์, เทศบาลตำบลหลังสวน, รายงานกิจการ ประจำปี 2543 เทศบาลตำบลหลังสวน (ชุมพร: หลังสวนการพิมพ์, 2543), หน้า 16.

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร

แผนที่ 3.1 ที่ตั้งจังหวัดชุมพรและพื้นที่ใกล้เคียง

สัญลักษณ์

- ทางรถไฟ
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41
- ถนนสายรอง
- เทศบาลตำบลหลังสวน
- อำเภอหลังสวน
- จังหวัดชุมพร

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

มาจากเทือกเขาบรรทัด โดยเกิดจากทางน้ำสายเล็กๆจากภูเขาไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำขนาดใหญ่แล้วไหลลงสู่ทะเลที่อ่าวไทย

ในพื้นที่ชุมชนเก่าตำบลหลังสวนนั้น ได้รับอิทธิพลของแม่น้ำหลังสวนเป็นหลัก โดยแม่น้ำหลังสวนซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากภูเขาฝั่งตะวันตกของจังหวัดชุมพร ซึ่งเป็นพรมแดนติดกับจังหวัดระนอง แม่น้ำหลังสวนเป็นแม่น้ำที่มีความคดเคี้ยวมาก เนื่องจากไหลผ่านตามแนวภูเขาในพื้นที่ โดยผ่านอำเภอพะโต๊ะ เข้าสู่อำเภอหลังสวน ผ่านตำบลหาดยาย ตำบลท่ามะพล่า ตำบลวังตะกอก ตำบลหลังสวน ตำบลแหลมทราย ตำบลปากน้ำ ลงสู่อ่าวไทย โดยในพื้นที่ตำบลหลังสวนเป็นตำบลที่แม่น้ำหลังสวนไหลผ่านตลอดแนวยาวของพื้นที่ ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลหลังสวนจึงเป็นที่ราบลุ่ม แม่น้ำที่เกิดจากการทับถมของตะกอนดินหินทราย และเป็นบริเวณที่ราบที่ล้อมรอบด้วยภูเขา บริเวณนี้จึงมีดินที่อุดมไปด้วยตะกอนแร่ธาตุที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก เช่น ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา เป็นต้น และเนื่องจากสาเหตุนี้ทำให้ตำบลหลังสวนมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นกว่าบริเวณอื่นๆในอำเภอหลังสวน จึงเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางเมืองหลังสวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อาณาเขต

ตำบลหลังสวนมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	แม่น้ำหลังสวน , ตำบลแหลมทราย และตำบลวังตะกอก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลพ้อแดง และตำบลชันเงิน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แม่น้ำหลังสวน , ตำบลแหลมทราย และตำบลพ้อแดง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลท่ามะพล่า

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของอำเภอหลังสวนส่วนใหญ่เป็นป่าและเขาที่สมบูรณ์ จึงเป็นพื้นที่ที่มีฝนตกสม่ำเสมอเกือบตลอดทั้งปี³ ตำบลหลังสวนมีสภาพอากาศคล้ายกับพื้นที่อื่นในภาคใต้ที่อุดมไปด้วยป่าและภูเขา นั่นคือ มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี มีฤดูกาล 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน ดังช่วงเดือนต่อไปนี้

ฤดูร้อน จะอยู่ในช่วงเดือนมกราคม - พฤษภาคม

ฤดูฝน จะมีอากาศชื้น มีฝนตกชุก⁴ จะอยู่ในช่วงเดือนมิถุนายน - ธันวาคม

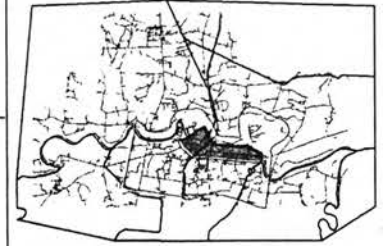
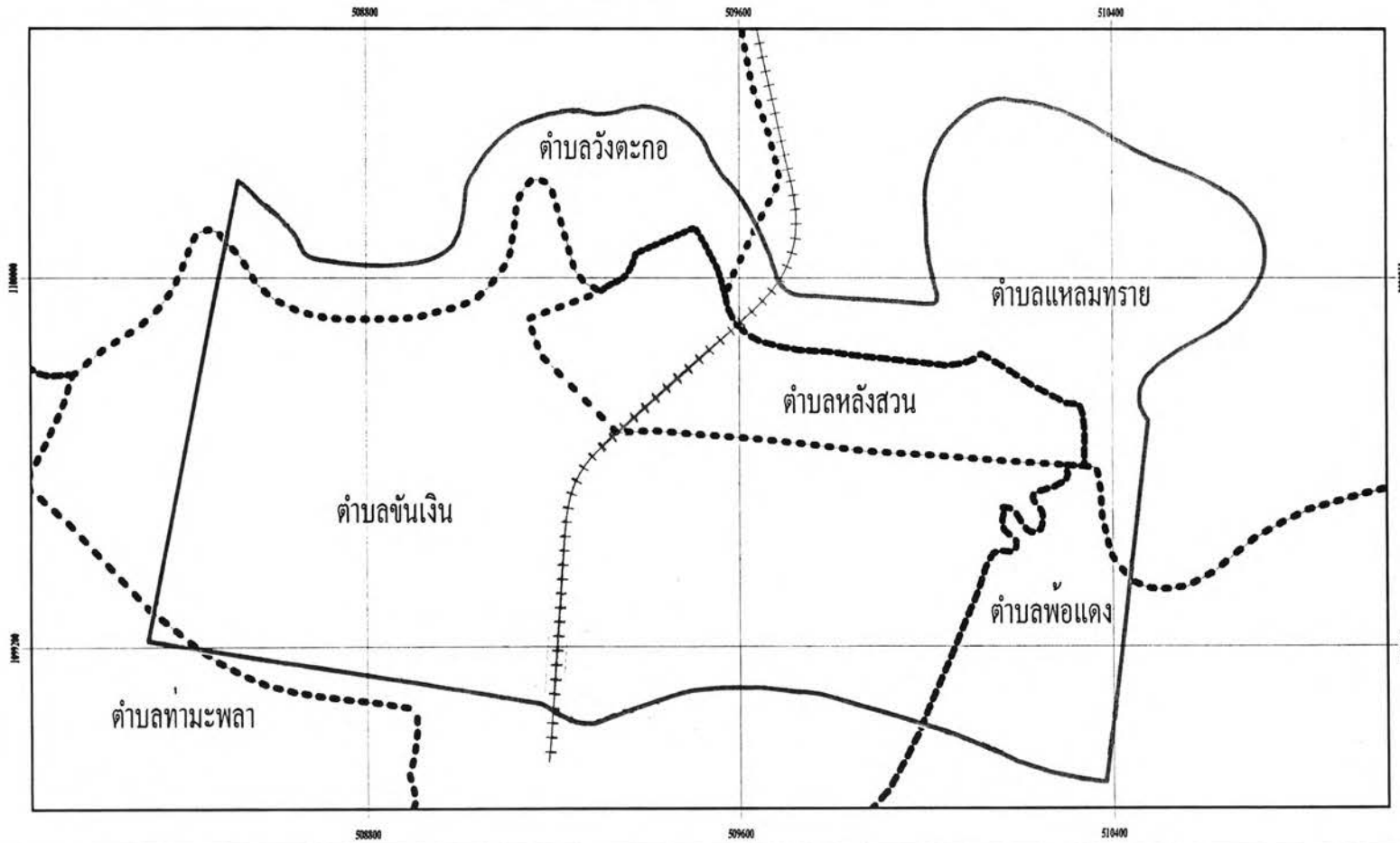
³ ประทีป สายเสน, ท้องถิ่นของเรา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, 2538), หน้า 46.

⁴ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ 17 (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 8466.

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร

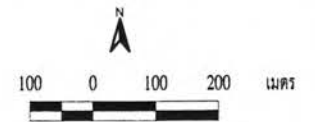
แผนที่ 3.4 ที่ตั้งของพื้นที่ศึกษาและอาณาเขตติดต่อ

สัญลักษณ์

- ขอบเขตเทศบาลตำบลหลังสวน
- ขอบเขตตำบล
- แม่น้ำ
- ทางรถไฟ
- ถนน
- ตำบลหลังสวน

ที่มา : จากการสำรวจ

3.2.2 ระบบคมนาคมขนส่งและการเข้าถึงพื้นที่

3.2.2.1 โครงข่ายคมนาคม

1) ถนน พื้นที่ตำบลหลังสวนมีโครงข่ายคมนาคมสำคัญที่เป็นจุดเชื่อมโยงพื้นที่นี้กับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ถนนภายนอกที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่

1.1) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 (ชุมพร-นราธิวาส) เป็นถนนสายประธานที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่ศึกษากับพื้นที่ภายนอก โดยมีเส้นทางจากจังหวัดชุมพร ผ่านอำเภอหลังสวน เข้าสู่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไปถึงจังหวัดนราธิวาส ถนนเส้นนี้ทำการก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2508 แต่แล้วเสร็จสามารถเปิดใช้งานในพื้นที่อำเภอหลังสวนในปี พ.ศ. 2510

ถนนภายในพื้นที่ศึกษาที่เป็นถนนสายหลักของชุมชน

1.2) ถนนหลังสวน เป็นถนนแกนกลางภายในชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณถนนหนาแน่นมากที่สุด เนื่องจากเป็นถนนสายแรกของชุมชน มีเส้นทางจากตลาดสดเทศบาล ไปถึงแม่น้ำหลังสวนบริเวณสะพานบางยี่ไร เชื่อมสู่ปากน้ำหลังสวนต่อไป เป็นถนนเส้นเดียวกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4002 ซึ่งส่วนของถนนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน จะเรียกว่า ถนนหลังสวน

1.3) ถนนเขาเงิน เป็นถนนที่มีการสร้างขึ้นภายหลัง แต่มีหน้าที่เป็นเส้นทางเชื่อมพื้นที่ชุมชนกับถนนสายประธานหรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 มีบทบาทในการกระจายความเจริญออกสู่พื้นที่รอบนอก โดยถนนเขาเงินจะเริ่มจากบริเวณด้านหน้าถ้าเขาเงินผ่านสี่แยกทางตัน (จุดตัดระหว่างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 กับถนนเขาเงิน) เข้าสู่พื้นที่ชุมชนไปบรรจบกับถนนหลังสวนบริเวณด้านหน้าโรงเรียนสวนศรีวิทยา

ถนนภายในพื้นที่ศึกษาที่เป็นถนนสายรองของชุมชน ได้แก่ถนนซอยที่เชื่อมระหว่างถนนหลังสวนกับถนนเขาเงิน ได้แก่

1.4) ถนนชูแซ 4 เป็นถนนเชื่อมระหว่างถนนหลังสวนบริเวณหน้าตลาดสดเทศบาลไปบรรจบกับถนนเขาเงินบริเวณธนาคารกสิกรไทย และเชื่อมต่อกับถนนหมู่บ้านอวยชัย ที่ตัดผ่านตลาดอวยชัย 2 และเป็นเส้นทางไปสู่ตลาดอวยชัย 3 ซึ่งเป็นเส้นทางเข้าเมืองแห่งใหม่ของหลังสวน ถนนชูแซ 4 นี้ตัดขึ้นในสมัยที่นายพร้อม ชูแซ เป็นนายอำเภอ(พ.ศ. 2504-2509) เพื่อเปิดเส้นทางเข้าสู่ตลาดสดเทศบาลได้สะดวกยิ่งขึ้น ถนนเส้นนี้บังคับการเดินรถทางเดียวจากถนนหลังสวนสู่ถนนเขาเงิน

1.5) ถนนชูแซ 3 เป็นถนนเชื่อมบริเวณด้านหลังตลาดสดเทศบาล เป็นเส้นทางเดินรถทางเดียวจากถนนหลังสวนสู่ถนนเขาเงินเช่นเดียวกัน

1.6) ถนนหลังสวนซอย 1 เป็นถนนที่มีขนาดใหญ่กว่าถนนชุมชน 3 ทำหน้าที่เชื่อมเส้นทางโดยเดินทางเดียวจากถนนเขาเงินเข้าสู่ถนนหลังสวน

1.7) ถนนหลังสวนซอย 3 ในส่วนที่เชื่อมระหว่างถนนสายหลักจะเป็นเส้นทางขนาดเล็ก รถยนต์ไม่สามารถวิ่งสวนทางกันได้ กำหนดเป็นการเดินทางเดียวจากถนนหลังสวนเข้าสู่ถนนเขาเงิน

1.8) ถนนลูกเสือ เป็นถนนที่เชื่อมพื้นที่ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำกับพื้นที่ชุมชน มีบทบาทสำคัญในอดีต โดยการเป็นเส้นทางเชื่อมสู่สถานีรถไฟ ทำให้เป็นที่ตั้งของตลาดและร้านค้าต่างๆ

2. รถไฟ รถไฟที่ผ่านตำบลหลังสวนเป็นเส้นทางรถไฟสายใต้ที่สร้างผ่านจังหวัดชุมพรไปยังจังหวัดสงขลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 เป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมโยงพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ใกล้เคียงในอดีต ปัจจุบันเป็นสถานีผ่านในการเดินทางสู่ภาคใต้

3. สะพาน สะพานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนจะเป็นสะพานที่เชื่อมต่อพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ใกล้เคียงโดยจะเป็นสะพานข้ามแม่น้ำหลังสวนเป็นหลัก ได้แก่

1.1) สะพานข้ามแม่น้ำหลังสวนบริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 จะเป็นจุดนำสายตาที่ดีในการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ตำบลหลังสวนว่าใกล้เข้าสู่พื้นที่แล้ว

1.2) สะพานบางยี่โร เป็นสะพานที่ใช้ข้ามแม่น้ำหลังสวนบริเวณชุมชนบางยี่โรเชื่อมกับฝั่งบ้านแหลมทรายอันเป็นเส้นทางไปสู่ปากน้ำหลังสวน เป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก เดินทางสองทาง มีทางเดินเท้าบนสะพานทั้งสองด้าน

1.3) สะพานบ้านด่าน เป็นสะพานที่สร้างข้ามแม่น้ำหลังสวนบริเวณบ้านด่านซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของพื้นที่เชื่อมกับถนนลูกเสือและใกล้เส้นทางรถไฟที่ตัดข้ามแม่น้ำหลังสวน เป็นสะพานคอนกรีตที่สร้างขนานกับสะพานรถไฟ มีการเดินทางสองทางเช่นกัน สะพานบ้านด่านนี้ใช้ในการเดินทางเข้าสู่จุดชมวิวเขาเสก ที่สามารถมองเห็นเมืองหลังสวนได้ชัดเจน

3.2.2.2 การเข้าถึงพื้นที่ศึกษา

1) เส้นทางเข้าสู่พื้นที่ศึกษาโดยรถส่วนบุคคล

1.1) เส้นทางที่ 1 เดินทางจากพื้นที่ด้านเหนือของตำบลหลังสวนสามารถเดินทางมาจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 โดยข้ามสะพานข้ามแม่น้ำหลังสวน เมื่อลงสะพานแล้วให้เลี้ยวซ้ายบริเวณสี่แยกทางตันเข้าสู่ถนนเขาเงิน ตรงเข้าสู่พื้นที่ตำบลหลังสวนซึ่งสังเกตได้จากสามแยกไฟแดงแรกที่พบ ส่วนการเดินทางจากพื้นที่ด้านใต้ของตำบลหลังสวนก็สามารถใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 เช่นเดียวกัน โดยเมื่อถึงสี่แยกทางตัน ให้เลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนเขาเงิน จะสามารถเข้าสู่พื้นที่ศึกษาได้

1.2) เส้นทางที่ 2 เดินทางจากด้านเหนือของตำบลหลังสวน โดยก่อนถึงสะพานข้ามแม่น้ำหลังสวน ให้เลี้ยวซ้ายบริเวณตลาดกลางสินค้าการเกษตร(ตลาดอวยชัย 3) ซึ่งมีจุดสังเกตเป็นเพิงขายผลไม้ริมถนนเป็นแนวยาวอยู่ด้านขวามือ จากนั้นผ่านสะพานวรดิถโดยตรงเข้าสู่ถนนหมู่บ้านอวยชัย ผ่านตลาดสดเทศบาลเข้าสู่พื้นที่ชุมชน

1.3) เส้นทางที่ 3 เดินทางจากปากน้ำหลังสวนเข้าสู่พื้นที่ โดยเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4002 (หลังสวน-ปากน้ำหลังสวน) ข้ามสะพานบางยี่ไรเข้าสู่พื้นที่ชุมชนเช่นกัน

2) การเดินทางเข้าสู่พื้นที่โดยระบบขนส่งสาธารณะ

2.1) ระบบการคมนาคมของตำบลหลังสวนกับพื้นที่ภายนอก⁵
กรุงเทพฯ - หลังสวน

รถยนต์ สามารถเดินทางโดยรถโดยสารประจำทางของบริษัท

สุวรรณที่ทัวร์ ออกจากสถานีขนส่งสายใต้ เวลา 21.00 น. ถึงหลังสวนเวลา 06.30 น. เดินทางผ่านทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41

รถไฟ สามารถเดินทางโดยขบวนรถไฟสายใต้จากสถานีหัวลำโพง มีทั้งรถด่วนและรถเร็วผ่านอำเภอหลังสวนทุกวัน และขบวนรถไฟธรรมดา ธนบุรี - หลังสวน จากสถานีรถไฟธนบุรีถึงอำเภอหลังสวน ใช้เวลาประมาณ 11 ชั่วโมง

เครื่องบิน สามารถเดินทางมากับสายการบินต่างๆแล้วต่อโดยรถยนต์สู่พื้นที่ตำบลหลังสวนได้ดังนี้

สายการบินแอร์อินดามัน (ลงที่สนามบินชุมพร)

สายการบินไทย (ลงที่สนามบินสุราษฎร์ธานี)

สายการบินภูเก็ตแอร์ (ลงที่สนามบินระนอง)

จากสนามบินทั้ง 3 แห่ง ถึง อำเภอหลังสวน ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง 10 นาที

ชุมพร - หลังสวน

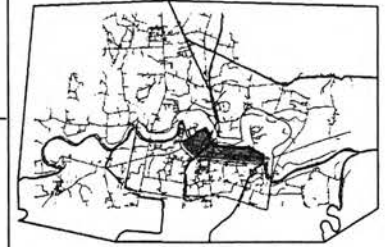
รถยนต์ สามารถเดินทางโดยรถโดยสารประจำทางของบริษัทขนส่งชุมพรจากตัวเมืองชุมพรถึงตัวเมืองหลังสวน ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง (ออกทุก 20 นาที)

รถตู้โดยสารปรับอากาศ ชุมพร - หลังสวน จากตัวเมืองชุมพร (สี่แยกศาลาแดง) ถึงตัวเมืองหลังสวน (คิวรถอยู่ที่ถนนเขาเงิน ตรงข้ามตลาดสดเทศบาล) ราคาค่าโดยสารท่านละ 50 บาท ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง (ผู้โดยสารเต็มคันจึงออก)

⁵ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้ เขต 5, อวธรรมสมุทร คู่มือท่องเที่ยว...เมืองหลังสวน (กรุงเทพมหานคร: อาร์ตเซ็นเตอร์, ม.ป.ป.), หน้า 1-2.

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร

แผนที่ 3.5 เส้นทางการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา

สัญลักษณ์

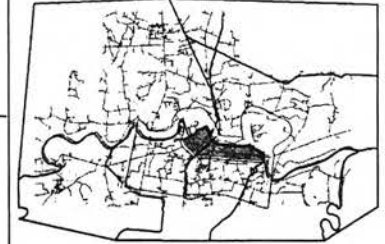
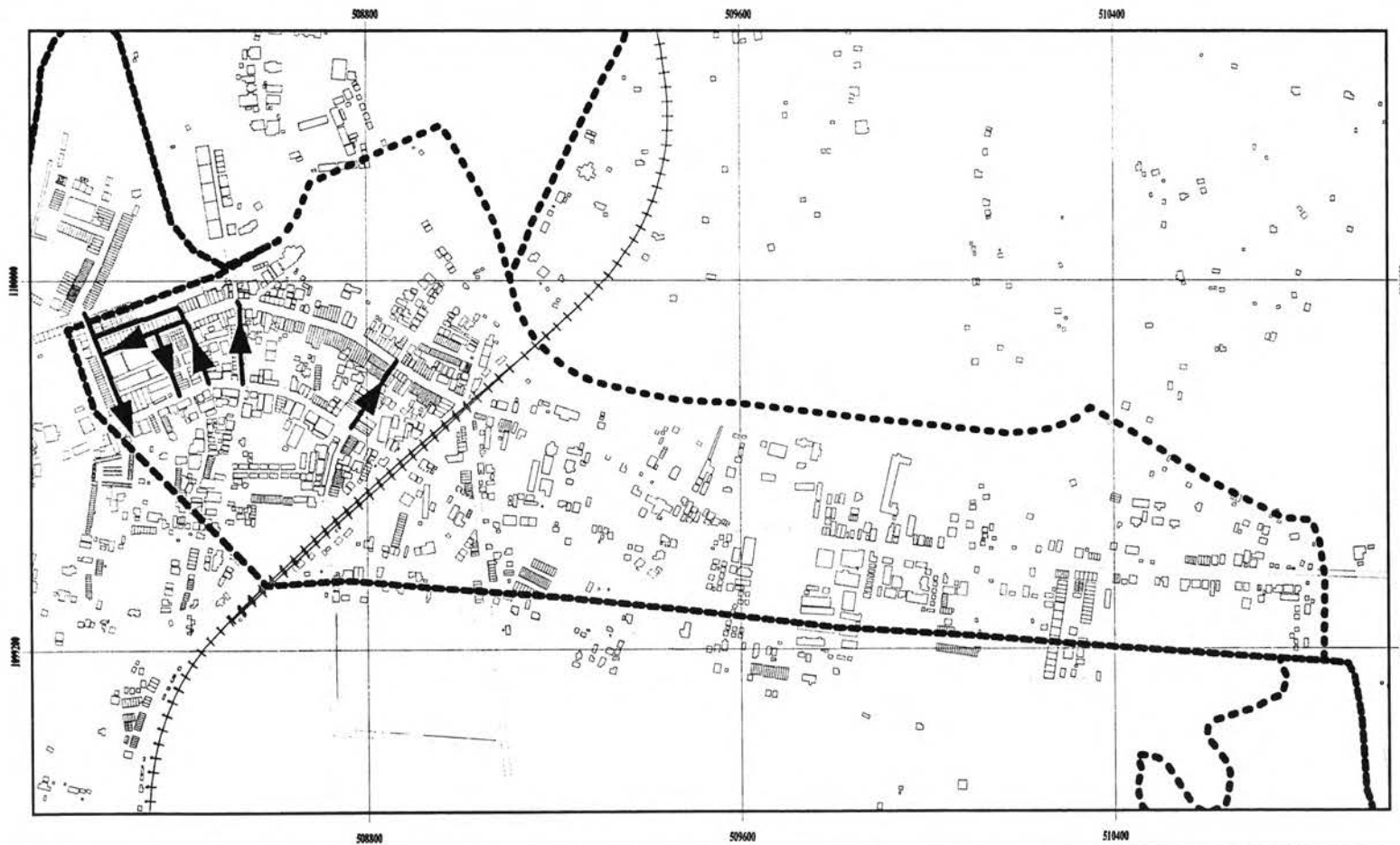
- เส้นทางที่ 1
- เส้นทางที่ 2
- เส้นทางที่ 3
- เส้นทางที่ 4
- ทางรถไฟ
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ถนน
- แม่น้ำ
- อาคาร

นางสาวปณิตดา ทองภูเบศร์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร

แผนที่ 3.6 เส้นทางการเดินทางภายในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง

สัญลักษณ์

- เดินรถทางเดียว
- เดินรถสองทาง
- ทางรถไฟ
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ถนน
- แม่น้ำ
- อาคาร

ที่มา : จากการสำรวจ

นางสาวปนัดดา ทองภูเบศร์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รถไฟ สามารถเดินทางโดยรถไฟสายสั้น และสายรถไฟขาขึ้นได้ทุกสาย
จอดที่สถานีรถไฟชุมพร

3) ระบบขนส่งสาธารณะภายในพื้นที่

3.1) รถสองแถว ส่วนใหญ่จะเป็นรถรับส่งนักเรียนและประชาชนทั่วไป
ในตำบลหลังสวนสู่ตำบลใกล้เคียง เช่น เทศบาลตำบลปากน้ำหลังสวน ตำบลวังตะกอก เป็นต้น

3.2) รถจักรยานยนต์รับจ้าง มีจุดรับส่งประจำอยู่หลายจุดในตำบล
หลังสวน โดยแบ่งพื้นที่รับผิดชอบเป็น 5 จุด ได้แก่ ด้านหน้าตลาดสดเทศบาล ด้านข้างตลาดสด
เทศบาล ถนนหลังสวนบริเวณแยกถนนลูกเสือ ตลาดอวยชัย 2 และตลาดอวยชัย 3

รถตู้ รถสองแถวรับส่งผู้โดยสารในเมืองกับพื้นที่รอบนอก และรถจักรยานยนต์รับจ้างในพื้นที่

ภาพที่ 3.1 ระบบขนส่งสาธารณะภายในพื้นที่

3.2.3 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

3.2.3.1 ระบบบริการขั้นพื้นฐาน

ระบบการบริการขั้นพื้นฐานในชุมชน ได้แก่ การให้บริการระบบไฟฟ้า ประปา
และโทรศัพท์ทั้งส่วนบุคคลและสาธารณะในพื้นที่ชุมชนมีทั่วถึงทั้งพื้นที่ รวมทั้งมีที่ทำการไปรษณีย์
โทรเลขตั้งอยู่ในเขตชุมชนเช่นกัน รวมทั้งบริการอื่นๆ ดังนี้

ตลาด ชุมชนเก่าตำบลหลังสวน มีตลาดที่สำคัญ คือ ตลาดสดเทศบาลตำบล
หลังสวน ซึ่งเป็นตลาดสดมาตรฐานแห่งเดียวของเทศบาล ซึ่งเป็นที่รวมของการจำหน่ายใช้สอยของ
ประชาชนทั้งของสด และของแห้ง และเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของเมือง

นอกจากนี้ยังมีตลาดในพื้นที่ใกล้เคียงที่สำคัญ คือ ตลาดอวยชัย 2 ซึ่งตั้งอยู่ใกล้
กับตลาดสดเทศบาล แต่ตลาดอวยชัย 2 นี้จะเป็นทั้งตลาดสด และของใช้ประเภทเสื้อผ้าต่างๆ
และมีตลาดที่เปิดเป็นแผงตั้งขายชั่วคราว ซึ่งตั้งอยู่บริเวณสี่แยกถนนลูกเสือ-ถนนเขาเงิน โดยตั้ง
เป็นแผงของสดขายในตอนเช้า และตั้งเป็นอาหารได้รุ่งในตอนเย็น

ระบบสาธารณสุข การให้บริการสาธารณสุขในพื้นที่ จะมีศูนย์บริการสาธารณสุข
ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์ราชการแห่งใหม่ ซึ่งสามารถให้บริการแก่ชุมชนได้ ส่วนโรงพยาบาลนั้น มีโรง

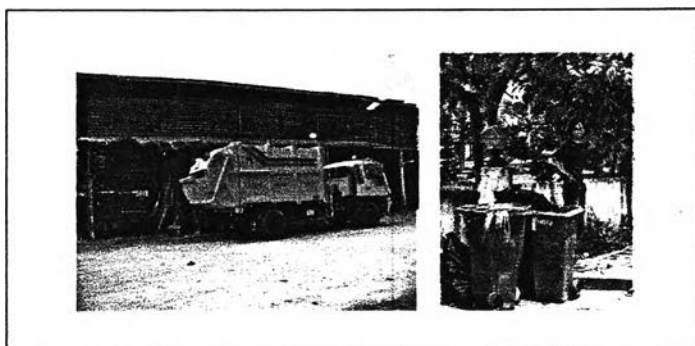
พยาบาลแห่งเดียว คือ โรงพยาบาลหลังสวน ซึ่งเป็นโรงพยาบาลของส่วนกลาง ตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ห่างจากตัวเมืองประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งอยู่นอกเขตชุมชน แต่การใช้บริการในระดับเบื้องต้นนั้น จะมีคลินิกเอกชนให้บริการอยู่บริเวณริมถนนหลังสวน เป็นต้น

3.2.3.2 การระบายน้ำและการชลประทาน⁶

ทำเลที่ตั้งของพื้นที่ตำบลหลังสวนอยู่ติดแม่น้ำหลังสวนซึ่งอยู่ใกล้กับสวนปาล์มแม่น้ำที่ไหลลงสู่ทะเลทำให้พื้นที่นี้มีโอกาสในการเกิดอุทกภัยได้ง่ายกว่าพื้นที่อื่น โดยในพื้นที่นี้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังหรือน้ำหลากบ้างนานๆครั้ง แต่แต่ละครั้งที่เกิดมีการแก้ปัญหาโดยการติดตั้งเครื่องสูบน้ำเพื่อสูบน้ำระบายออกจากพื้นที่ และหลังจากนั้นจะมีการขุดลอกคลองหรือท่อระบายน้ำเพื่อป้องกันปัญหาต่อไป โดยส่วนใหญ่เส้นทางระบายน้ำของพื้นที่นี้จะเป็นเส้นทางระบายน้ำทางธรรมชาติ เช่น คู และคลองต่างๆ

3.2.3.3 การกำจัดขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและการบำบัดน้ำเสีย⁷

การกำจัดขยะมูลฝอยของตำบลหลังสวนอยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลหลังสวน โดยเทศบาลจะมีการจัดเก็บเอง โดยมีรถบรรทุกขยะมูลฝอยของเทศบาลเป็นรถขนาดกลางจำนวน 4 คัน สามารถบรรทุกขยะได้ในความจุ 150 ลูกบาศก์เมตรต่อคัน มีรถเข็นเพื่อเก็บและขนขยะมูลฝอย 2 คัน ถึงรองรับขยะมูลฝอย 600 ใบ ในการกำจัดขยะทำโดยใช้วิธีการฝังกลบ โดยจะทำการกำจัดที่หมู่ที่ 4 ตำบลนาพญา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ส่วนด้านการกำจัดสิ่งปฏิกูลของพื้นที่ตำบลหลังสวนจะเป็นการจ้างหน่วยงานเอกชนเข้ามาดูแล

ภาพที่ 3.2 การกำจัดขยะสาธารณะบางส่วนในตำบลหลังสวน

⁶เทศบาลตำบลหลังสวน, แบบสำรวจข้อมูลองค์ประกอบของส่วนท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ 2545 เพื่อจัดทำตัวชี้วัดประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์ประกอบส่วนท้องถิ่น(เทศบาล) , หน้า 4.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

3.2.3.4 ระบบบรรเทาสาธารณภัย

ในพื้นที่ชุมชนมีสถานีดับเพลิงตั้งอยู่ด้านหลังอาคารสำนักงานเทศบาลหลังเก่า ซึ่งมีอาณาเขตการให้บริการครอบคลุมทั้งพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีการเตรียมพร้อมทั้งด้านบุคลากรและอุปกรณ์ดับเพลิง ซึ่งระบบบรรเทาสาธารณภัยมีความจำเป็นต่อพื้นที่ชุมชน เนื่องจากในชุมชนมีอาคารเก่าที่เป็นเรือนไม้ซึ่งมีอัตราเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยในพื้นที่ได้ง่าย

3.2.3.5 ที่จอดรถ

บริเวณที่ส่วนใหญ่ที่สามารถจอดรถได้ในพื้นที่ชุมชน คือ พื้นที่ริมถนนหลังสวน และถนนเขาเงินทั้งสองด้าน เนื่องจากถนนมีความกว้างที่ไม่ทำให้เกิดปัญหาการจราจร ส่วนพื้นที่ว่างที่สามารถจอดรถได้ คือ ด้านหน้าอาคารสำนักงานเทศบาลทั้งหลังเก่าและหลังใหม่ แต่จะเป็นการจอดรถเพื่อมาติดต่อราชการเป็นหลัก

3.2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

พื้นที่ตำบลหลังสวนสามารถแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็น 6 ประเภท หลักๆ ได้แก่ สถานที่ราชการ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา พานิชยกรรม ที่อยู่อาศัย และพื้นที่เกษตรกรรม

3.2.4.1 สถานที่ราชการ เนื่องจากตำบลหลังสวนเป็นศูนย์กลางของเมืองในอดีต ดังนั้นในพื้นที่นี้จึงเป็นที่รวมสถานที่ราชการที่สำคัญหลายแห่งรวมทั้งที่ทำการของภาครัฐด้านสาธารณูปการด้วย เช่น อาคารสำนักงานเทศบาลตำบลหลังสวน(ทั้งหลังเก่าและใหม่) ศาลจังหวัดหลังสวน เรือนจำอำเภอหลังสวน และที่ทำการไปรษณีย์หลังสวน เป็นต้น โดยสถานที่ราชการเหล่านี้จะกระจายอยู่ในพื้นที่ฝั่งตะวันออกของเมืองหรือพื้นที่ฝั่งขวาของแนวเส้นทางรถไฟ (สะพานลอด)เป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบางส่วนที่อยู่ออกไปทางฝั่งซ้ายของสะพานลอด แต่ก็อยู่ใกล้กับสะพานลอดนั่นเอง

3.2.4.2 สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ตำบลหลังสวนมีสถาบันการศึกษา 3 แห่ง นั่นคือ โรงเรียนสวนศรีวิทยา โรงเรียนวัดด่านประชากร และโรงเรียนหลังสวนเทศบาลอุปถัมภ์

โรงเรียนสวนศรีวิทยา เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ เปิดสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา โรงเรียนแห่งนี้เดิมตั้งอยู่ในเขตวัดโดนต มีชื่อว่าโรงเรียนอุดมพิทยากร ตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่ให้ความรู้แก่คนในพื้นที่ ในระยะเริ่มต้นโรงเรียนอุดมพิทยากรเปิดสอนตั้งแต่ชั้นมูลถึงประถมศึกษา 3 จัดเป็นโรงเรียนสหศึกษา นักเรียนในสมัยนั้นมีทั้งพระ สามเณร และคฤหัสถ์ อายุประมาณ 15-25 ปี โดยเป็นผู้รู้หนังสือมาแล้ว และมีการเรียไรเงินเพื่อเป็นค่าตอบแทนครู ต่อมามีการย้ายโรงเรียนมาใช้อาคารเรือนนอนนักโทษใน

เรือนจำเป็นอาคารเรียน เนื่องจากมีการย้ายเรือนจำไปที่จังหวัดชุมพรหลังจากการยุบจังหวัดหลังสวนเป็นอำเภอ และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนหลังสวน “สวนศรีวิทยา” ต่อมารวมเอาโรงเรียนสตรีหลังสวนเข้าไว้ด้วยกันเป็นโรงเรียนสหศึกษา แล้วเปลี่ยนชื่อมาเป็นโรงเรียนสวนศรีวิทยาในปัจจุบัน⁸

โรงเรียนวัดด่านประชากรและโรงเรียนหลังสวนเทศบาลอุพถัมภ์ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา เปิดสอนตามหลักสูตรประถมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอ โรงเรียนแห่งนี้ตั้งอยู่ติดกับวัดด่านประชากร ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับโรงเรียนสวนศรีวิทยา จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กในพื้นที่

นอกจากนี้ในบริเวณใกล้เคียงยังมีโรงเรียนอื่นๆที่มีบทบาทต่อการศึกษาของประชาชนในชุมชนแห่งนี้ ได้แก่ โรงเรียนวัดขันเงิน โรงเรียนวัดประสาธนิกร โรงเรียนวัดพิชัยธาราราม เป็นต้น ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนในเขตวัด ซึ่งสอดคล้องกับการที่วัดเป็นแหล่งให้การศึกษที่สำคัญของชุมชน

3.2.4.3 สถาบันศาสนา เนื่องจากคนในตำบลหลังสวนมีการอยู่ร่วมกันของหลายเชื้อชาติ จึงทำให้มีศาสนสถานทั้งแบบไทยและจีน โดยมีวัดในพื้นที่เขตตำบล 2 วัด ศาลเจ้า 2 แห่ง และสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนา 1 แห่ง ดังนี้

วัดโดนด⁹ เป็นวัดโบราณอายุกว่า 200 ปี วัดนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2450 เดิมทีวัดนี้ตั้งอยู่ที่ ริมแม่น้ำหลังสวนและหันหน้าออกสู่มแม่น้ำ ชาวบ้านเรียกกันว่าวัดดอนโดนด ตามตำนานเล่าว่า มีชีปะขาว ชื่อ นวล ได้ท่องเที่ยวในป่าเพื่อแสวงหาโมกขธรรม ได้ผ่านมาพบดวงโดนด เห็นว่าสมควรสร้างเป็นสถานปฏิบัติธรรม จึงได้สร้างที่พักสงฆ์ขึ้นและนิมนต์พระมาอยู่ประจำ ภายหลังมีเจ้าอาวาสปกครองเรื่อยมาโดยหาหลักฐานไม่ได้อยู่ 3 องค์ จนกระทั่งถึงสมัยของพระครูธรรมวิจิตรอุดมปัญญาปริษามุณี(ยัง) ได้ทำการบูรณะวัดให้เจริญรุ่งเรือง ทำการหันด้านหน้าของวัดให้หันออกสู่นอน (เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากบางยี่เรือถึงจวนเจ้าเมืองที่ตำบลบางขันเงิน) เพราะเดิมวัดหันหน้าลงสู่มน้ำหลังสวนปี พ.ศ. 2421 ได้มีการผูกพัทธสีมาพร้อมกับบรรพชาพระภิกษุหนู อชิโต ภายหลังเป็นที่พระธรรมมารามคณิสสุปริชา สังฆปาโมกข์ ซึ่งในสมัยนั้นท่านได้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2459 สร้างอุโบสถขึ้นใหม่งดงามมากในราคา 100,000 บาท สร้างกุฏิ 2 ชั้นทรงปั้นหยา ส่งเสริมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในวัด มีการส่งพระไปศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ได้รับการโปรดเกล้าฯ

⁸ เมืองหลังสวน อนุสรณ์ 100 ปี สวนศรี 2532-2542 (กรุงเทพมหานคร: ธนาพรส แอนด์ กราฟฟิค, 2542), หน้า 106-110.

⁹ อุทัย ชูโชติ และคณะ, ตามเสด็จรอยพระยุคลบาท ร.5 ประพาสเมืองหลังสวน ร.ศ. 108 (พ.ศ.2432) (ชุมพร: หลังสวนการพิมพ์, 2542), หน้า 20.

การสอนพระปริยัติธรรมในวัด มีการส่งพระไปศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ได้รับการโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ธรรมสาร) ซึ่งเป็นที่ภาคภูมิใจของชาวหลังสวนเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ได้ก่อตั้งโรงเรียนอุดมวิทยากร (ปัจจุบันอาคารอยู่ในสภาพชำรุด) เป็นโรงเรียนต้นกำเนิดของโรงเรียนสวนศรีวิทยา โรงเรียนประจำอำเภอในปัจจุบัน และท่านได้ส่งเสริมให้ผู้จบชั้นมัธยมเข้าศึกษาต่อไปกรุงเทพฯ โดยเฉพาะผู้มีชื่อเสียงมากและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป คือ พลเอกครวญ สุทธานินทร์

ต่อมาเจ้าอาวาส คือ พระรามธรรมเวที (เปี้ยก จตตาลโย) ได้สร้างมณฑปบรรจุพระอัฐิพระธรรมารามคณี ไว้ ในปี พ.ศ. 2522 สมัยของ พระเชษษานันทคุณ(ปราง เชษษานนโท) เป็นเจ้าอาวาสเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ได้เสด็จวางศิลาฤกษ์ฐานเจดีย์เพื่อสร้างบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระเครื่องจำนวนหนึ่ง

วัดโตนดเป็นศาสนสถานที่มีถาวรวัตถุและเสนาสนะที่สมบูรณ์สวยงาม บรรยากาศร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันคือ พระครูมงคลคณานุรักษ์ (ผิน สุขโม) เจ้าคณะอำเภอหลังสวนฝ่ายธรรมยุติ

ในอดีตวัดนี้มีพระภิกษุจำพรรษามากมายหลายรูป จึงมีการสร้างกุฏิขึ้นใหม่หลายหลังด้วยฝีมือของช่างท้องถิ่น สังกตจากลายฉลุลายดอกไม้ที่สวยงาม ต่อมาจนถึงปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาก็น้อยลง จนเหลือเพียงท่านเจ้าอาวาสวัดโตนด วัย 87 พรรษา จำวัดอยู่เพียงรูปเดียว อาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆก็ถูกปิดตายไว้ ขาดการดูแลที่ดี จึงเสื่อมโทรมและผุพังไปตามกาลเวลา¹⁰

อาคารโรงเรียนอุดมวิทยากรในบริเวณวัดโตนด และศาลาการเปรียญพระมิ่งวัดโตนด

ภาพที่ 3.3 วัดโตนด

¹⁰ สัมภาษณ์, พระครูมงคลคณานุรักษ์, เจ้าอาวาสวัดโตนด และเจ้าคณะอำเภอฝ่ายธรรมยุติ, 28 พฤษภาคม 2546.

วัดด้านประชากร ตั้งอยู่ที่ ตำบลหลังสวน ตามประวัติกล่าวว่า เดิมวัดอยู่ฝั่งบ้านด้านอยู่คนละฝั่งแม่น้ำกับที่ตั้งในปัจจุบัน โดยมีหลักฐานคือสระน้ำของวัด แต่ได้ถูกชาวบ้านถือครองหมดแล้ว เพราะการย้ายวัดครั้งนั้นเนิ่นนานมากเป็นเวลากว่าร้อยปี แต่เดิมวัดได้แบ่งออกเป็นวัดนอกและวัดใน โดยวัดนอกอยู่ด้านนอกแถวถนนหลังสวน ส่วนวัดในอยู่ติดแม่น้ำ พื้นที่ของวัดมีมากในสมัยนั้นแต่ภายหลังได้แบ่งออกเป็นสถานที่ต่างๆจนเหลืออยู่ประมาณ 20 ไร่

ในสมัยพ่อหลวงแดงเฒ่าเป็นเจ้าอาวาส ได้รวมวัดทั้งสองเป็นวัดเดียว มีการรื้อปฏิสังขรณ์เสนาสนะใหม่ และสร้างโบสถ์หลังที่สองปี พ.ศ. 2469 แทนหลังแรก โบสถ์หลังปัจจุบันเป็นหลังที่ 3 โดยรื้อโบสถ์หลังที่ 2 พระประธานในโบสถ์ย้ายไปประดิษฐานที่ศาลาโรงธรรมจนกระทั่งทุกวันนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ พ่อท่านในกุฏิ ซึ่งมีมณฑปประดิษฐานอิฐอดีตเจ้าอาวาส 3 องค์ คือ หลวงพ่อทอนน้อย หลวงพ่อทอนใหญ่ และพ่อหลวงปั้น ในอดีตคณะมโนราห์ไม่ว่าเดินทางมาจากไหน ก่อนกลับต้องมาแสดงหน้ามณฑปนี้เพื่อเป็นสิริมงคล วัดด้านประชากรปัจจุบันมีโบสถ์ใหม่ที่สวยงาม กุฏิเป็นระเบียบเรียบร้อย และวัดแห่งนี้เป็นสถานที่จัดและชมการแข่งขันเรือยาวงานประเพณีแห่พระแข่งเรือ ขึ้นโขงชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรตลอดมา วัดด้านประชากรขณะนี้ เป็นสำนักเรียนปริยัติธรรมและสนามสอบธรรมสนามหลวง มีอดีตเจ้าอาวาส 6 องค์ ปัจจุบันเจ้าอาวาส คือ พระรัตนเวที

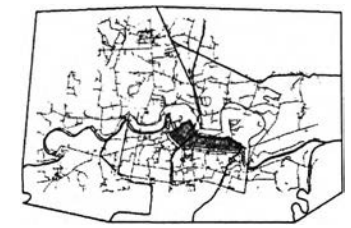
อุโบสถวัดด้านประชากร หน้าบันด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

ภาพที่ 3.4 ที่ตั้งพื้นที่ศึกษาและอาณาเขตติดต่อ

3.2.4.4 พาณิชยกรรม การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมจะเป็นการค้าและบริการทั่วไป ซึ่งอยู่ฝั่งซ้ายของสะพานลอดเป็นส่วนใหญ่ ในบริเวณฝั่งขวาของสะพานลอดช่วงใกล้ทางรถไฟก็จะมีกิจกรรมทางด้านพาณิชยกรรมเช่นกัน นอกจากนั้นการใช้ที่ดินด้านพาณิชยกรรมจะกระจายอยู่ทั่วไปควบคู่ไปกับที่อยู่อาศัยของคนในพื้นที่ด้วย กล่าวคือ ในตำบลหลังสวนจะใช้ที่อยู่อาศัยของตนเพื่อทำพาณิชยกรรมไปด้วย แต่พื้นที่ที่เป็นพาณิชยกรรมหลักคือบริเวณตลาดสดเทศบาล เพราะเป็นพื้นที่เพื่อการพาณิชย์โดยเฉพาะไม่มีที่อยู่อาศัยร่วมด้วย

พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร

แผนที่ 3.8 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง

- สัญลักษณ์
- ที่อยู่อาศัย
  - พาณิชยกรรม
  - สถาบันการศึกษา
  - สถาบันราชการ
  - สถาบันศาสนา
  - อุตสาหกรรม
  - ที่ว่าง
  - สวน
  - เส้นทางถนน
  - เส้นทางรถไฟ
  - ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

นางสาวปนัดดา ทองภูบุตร ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2.4.5 **ที่อยู่อาศัย** การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยจะกระจายตัวอยู่ทั่วทั้งตำบล เนื่องจากการใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างกิจกรรมอื่น แต่บริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นคือฝั่งซ้ายของสะพานลอดเพราะเป็นเขตของตลาด จะมีการอยู่อาศัยอยู่บริเวณถนนเขาเงินและด้านในของถนนเขาเงิน เนื่องจากบริเวณนั้นไม่ได้เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม และจะประกอบด้วยอาคารเดี่ยวและห้องแถวเพื่อการอยู่อาศัย ส่วนฝั่งขวาของสะพานลอดก็จะเป็นที่อยู่อาศัยกระจายตัวอยู่ตามแนวถนน ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเดี่ยวที่มีพื้นที่สวนอยู่ภายในบ้าน ที่อยู่อาศัยเหล่านี้จะตั้งรวมกลุ่มอยู่ใกล้กับสถานที่ราชการ สถานับการศึกษา สถานับศาสนา และพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ว่าง

3.2.4.6 **พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ว่าง** พื้นที่เกษตรกรรมในตำบลหลังสวนจะเป็นพื้นที่สวนผลไม้ เช่น สวนมังคุด สวนทุเรียน เป็นต้น เนื่องจากพื้นที่ตำบลหลังสวนเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีสภาพดินอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเพาะปลูก โดยเฉพาะไม้ผล ดังนั้นพื้นที่สวนจึงมีอยู่ค่อนข้างมากในบริเวณพื้นที่ฝั่งบางยี่ไร เนื่องจากบริเวณนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยที่ทำการเกษตรกรรมเป็นหลัก การตั้งที่อยู่อาศัยจะตั้งอยู่ในพื้นที่สวน โดยในปัจจุบันสวนผลไม้ของประชาชนในตำบลหลังสวนมีประมาณ 0.27 ตารางกิโลเมตร พื้นที่สวนส่วนใหญ่จะอยู่ด้านหลังของอาคารบ้านเรือน ส่วนพื้นที่รกร้างจะอยู่บริเวณด้านหลังอาคารบางส่วน

3.2.5 **กรรมสิทธิ์ที่ดินและการครอบครอง**

กรรมสิทธิ์และการครอบครองที่ดินในพื้นที่ตำบลหลังสวน จะสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ เป็นที่ดินของเอกชน ที่ราชพัสดุ ที่ดินของวัด และที่ดินของเทศบาลตำบลหลังสวน ซึ่งที่ดินส่วนบุคคลจะมีปริมาณมากที่สุด โดยในอดีตจะเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่เพียงไม่กี่ราย แต่ต่อมาได้มีการตัดถนนหลังสวนและถนนเขาเงินขึ้นเป็นแกนของเมือง จึงมีการจัดสรรที่ดิน โดยแบ่งซอยที่ดินเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวถนน หันด้านกว้างเข้าหาถนนและด้านยาวตั้งฉากกับถนน ทำให้มีเจ้าของที่ดินรายย่อยมากขึ้น การแบ่งที่ดินลักษณะนี้จะพบในพื้นที่ฝั่งตลาดหลังสวน เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการค้าและการปกครองในอดีต จึงมีการจัดสรรที่ดินเพื่อการค้าเป็นหลัก เจ้าของที่ดินเหล่านี้บางส่วนอยู่อาศัยเองในพื้นที่ บางส่วนย้ายออกไปอยู่นอกพื้นที่เพราะมีฐานะดีขึ้น ต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้น โดยพื้นที่ของตนจะสร้างอาคารให้เช่าต่อไป สังเกตได้จากย่านเรือนแถวไม้โบราณ ส่วนใหญ่ผู้อยู่อาศัยจะเป็นคนนอกพื้นที่มาเช่าอยู่ โดยเข้ามาประกอบอาชีพและลงหลักปักฐานภายในชุมชนอย่างถาวร

ส่วนพื้นที่ฝั่งบางยี่ไรจะเป็นที่ดินที่มีขนาดใหญ่กว่าเนื่องจากมีพื้นที่มากกว่า และเป็นที่ดิน ดังนั้นแปลงที่ดินจึงมีขนาดใหญ่ เจ้าของที่ดินก็เป็นเจ้าของเดิมที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เจ้าของที่ดินแต่เดิมเป็นคนในพื้นที่ที่มีการเข้ามาบุกเบิกจับจองพื้นที่เพื่อทำสวนและสร้างที่อยู่อาศัยภายในที่ดินของตน ซึ่งลักษณะที่ดินแบบนี้ทำให้บ้านแต่ละหลังอยู่ห่างกันเนื่องจากมีพื้นที่

สวนเป็นเขตแดนของบ้าน ต่อมาเมื่อถนนแกนหลักของเมืองตัดผ่าน จึงเริ่มมีการใช้พื้นที่คุ่มค่าขึ้น มีการจับจองพื้นที่เพิ่มขึ้น เจ้าของบางส่วนแบ่งพื้นที่ขาย เนื่องจากบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการซึ่งเป็นที่ดินราชพัสดุและที่ดินของเทศบาลตำบลหลังสวน และเป็นที่ตั้งของวัดต่างๆซึ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของวัด ทำให้เป็นการชักนำการคมนาคมเข้าสู่พื้นที่ มีการซื้อที่ดินโดยเอกชนเพื่อเข้ามาสร้างหมู่บ้านจัดสรร ปัจจุบันกรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนใหญ่ประชาชนจะเป็นเจ้าของเอง เจ้าของที่ดินบางรายมีอาคารและที่ดินมากก็จะแบ่งให้เช่า โดยที่ตนเองอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่บางรายย้ายไปอยู่ที่อื่นแล้วทิ้งบ้านไว้ให้เช่า เป็นต้น

3.2.6 พื้นที่โล่งว่าง

พื้นที่โล่งว่างของตำบลหลังสวนนั้นนอกจากส่วนที่เป็นถนนแล้ว ยังมีพื้นที่บริเวณสนามของสถานศึกษา หน่วยงานราชการ และวัดต่างๆ ซึ่งถือเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับใช้ทำกิจกรรมต่างๆได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

พื้นที่ว่างในเขตชุมชน

- ลานด้านหน้าและหลังสำนักงานเทศบาลตำบลหลังสวน พื้นที่ด้านหน้าจะเป็นลานกว้างตามปกติใช้ในการจอดรถ ส่วนด้านหลังจะเป็นลานที่ติดกับแม่น้ำหลังสวนใช้ทำกิจกรรมประจำปี เช่น จัดการแข่งขันชิงธง และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

- สวนเทิดพระเกียรติ เป็นสวนสาธารณะที่มีการอัญเชิญพระรูปหล่อขนาด 1.5 เท่าพระองค์จริงขึ้นประทับในสวน บริเวณสวนมีความร่มรื่นและติดกับแม่น้ำหลังสวน เป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ

- พื้นที่ริมน้ำบริเวณด้านหลังสวนเทิดพระเกียรติ และวัดด้านประชากร เป็นพื้นที่ที่มีการสร้างอฒจันทร์ริมน้ำเป็นขั้นบันได เพื่อประโยชน์ในการป้องกันการกัดเซาะของน้ำ และเพื่อเป็นที่นั่งชมการแข่งเรือในงานเทศกาลแห่พระแข่งเรือชิงธง

- สนามภายในโรงเรียนสวนศรีวิทยา พื้นที่สนามของโรงเรียนสวนศรีวิทยานี้มีทั้งในส่วนที่เป็นสนามหญ้าสำหรับทำกิจกรรม หรือเล่นกีฬา เช่น ฟุตบอล และส่วนที่เป็นสนามบาสเกตบอลที่เป็นปูนซีเมนต์ โดยสนามแห่งนี้จะมีผู้ใช้เฉพาะกลุ่ม

- สนามด้านหน้าวัดโตนด เป็นสนามหญ้าที่มีพื้นที่กว้าง สามารถใช้ทำกิจกรรมเพื่อการกีฬาได้ โดยมีผู้ใช้เฉพาะกลุ่ม

- พื้นที่ว่างภายในอาคารบ้านเรือน เป็นพื้นที่ด้านหน้าและด้านหลังอาคาร ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ของกิจกรรมส่วนบุคคล

- พื้นที่สัญจร เป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่ใช้ในกิจกรรมด้านการคมนาคม ได้แก่ พื้นที่เส้นทางถนนสายต่างๆ รวมทั้งบาทวิถี เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

พื้นที่ว่างที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

- สนามกีฬาากลางประจำอำเภอด้านหน้าว่าการอำเภอหลังสวน เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่สำหรับจัดกิจกรรมต่างๆ บริเวณนี้ใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมชว่งเย็นของประชาชน เช่น การออกกำลังกาย การเล่นกีฬา และเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมตามพิธีการต่างๆ โดยภายในจะประกอบด้วย ศาลาอเนกประสงค์ ลานตะกร้อ สนามบาสเกตบอล 2 สนาม สนามหญ้า ลู่วิ่ง และอัฒจันทร์

- พื้นที่เกษตรด้านใต้ของชุมชน เป็นพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกตามฤดูกาล และปล่อยทิ้งในช่วงว่างเว้น พื้นที่นี้มีการตัดถนนเข้าถึงพื้นที่ คือ ถนนประชาราษฎร์ซอย 1

ภาพที่ 3.5 พื้นที่โล่งว่างในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

3.3 สภาพทั่วไปทางสังคมวัฒนธรรม

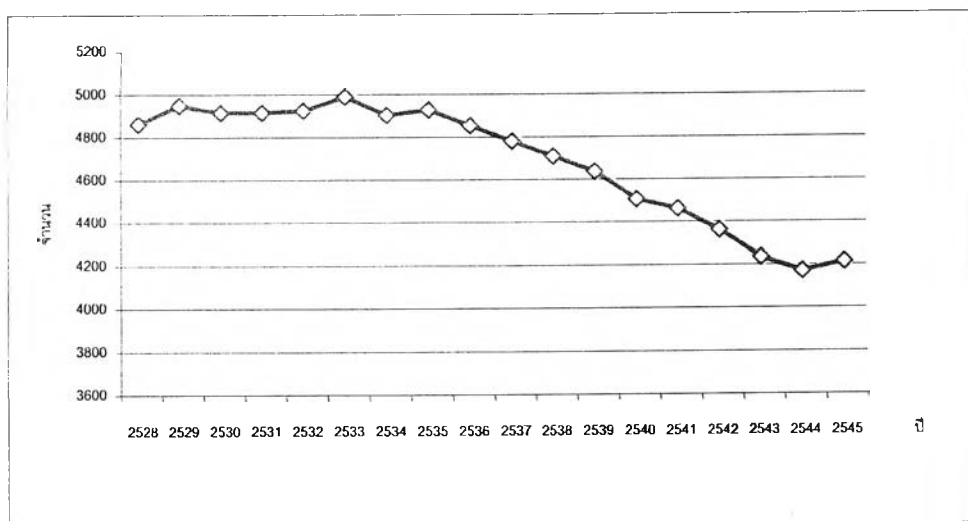
3.3.1 ประชากรและการประกอบอาชีพ

จำนวนประชากรในตำบลหลังสวนสามารถแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 ประชากรในเขตพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2528 - 2545

ปี	รวม	อัตราเพิ่ม/ปี	ปี	รวม	อัตราเพิ่ม/ปี
2528	4868		2537	4785	-0.75
2529	4954	0.88	2538	4713	-0.75
2530	4921	-0.33	2539	4642	-0.75
2531	4921	0.00	2540	4510	-1.42
2532	4929	0.08	2541	4466	-0.49
2533	4994	0.66	2542	4367	-1.11
2534	4909	-0.85	2543	4241	-1.44
2535	4932	0.23	2544	4176	-0.77
2536	4858	-0.75	2545	4220	0.53

ที่มา : เทศบาลตำบลหลังสวน, สำนักงานทะเบียนราษฎร์

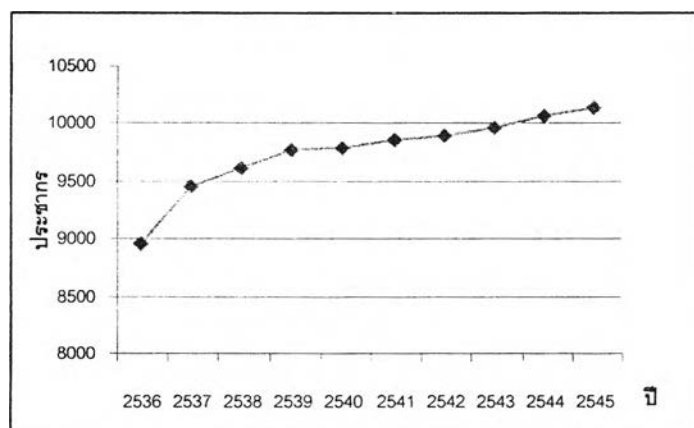
แผนภูมิที่ 3.1 จำนวนประชากรในตำบลหลังสวน ปี พ.ศ. 2528-2545

จำนวนประชากรในเขตเทศบาล ปี พ.ศ. 2536-2545 แสดงได้ดังตารางต่อไป

ตารางที่ 3.2 ประชากรในเขตเทศบาลตำบลหลังสวน ปี พ.ศ. 2536-2545

ปี	รวม	อัตราการเพิ่ม/ปี
2536	8964	
2537	9469	2.525
2538	9621	0.76
2539	9776	0.775
2540	9793	0.085
2541	9864	0.355
2542	9910	0.23
2543	9969	0.295
2544	10083	0.57
2545	10140	0.285

ที่มา : เทศบาลตำบลหลังสวน, สำนักงานทะเบียนราษฎร

แผนภูมิที่ 3.2 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลหลังสวน ปี พ.ศ. 2536-2545

เมื่อนำข้อมูลจากตารางแสดงจำนวนประชากรในเขตตำบลหลังสวนมาจัดทำในรูปของแผนภูมิข้างต้น จะเห็นได้ว่าลักษณะของเส้นกราฟไม่สม่ำเสมอมีการขึ้นลงทุกปี แต่ความต่างของประชากรมีไม่มากนัก นั่นคือ มีการเปลี่ยนแปลงประชากรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 จนถึง ปี พ.ศ. 2535 โดยช่วงนี้จะเห็นว่ามี การเปลี่ยนแปลงขึ้นๆลงๆเพียงเล็กน้อย ประชากรมีการย้ายเข้าย้ายออกในปริมาณที่สมดุล และใน พ.ศ.2536 เป็นปีที่มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยมีการขยายเขตเทศบาลออกไปในบริเวณใกล้เคียง จากพื้นที่

เดิม 1.5 ตารางกิโลเมตร รวมพื้นที่ทั้งหมดเป็น 10.12 ตารางกิโลเมตร นับเป็นการกระจายการขยายตัวของเมืองออกสู่พื้นที่ตำบลต่างๆของอำเภอหลังสวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนประชากรในตำบลหลังสวนในปี พ.ศ. 2536 ถึงปี พ.ศ. 2545 ที่เส้นกราฟมีความโค้งลงจากเดิม แสดงให้เห็นว่าเมื่อเมืองมีการขยายตัวออกสู่พื้นที่รอบนอกซึ่งเป็นการกระจายความเจริญ ทำให้ประชาชนในพื้นที่เริ่มมีการขยับขยายที่อยู่อาศัยและที่ทำกินออกไปจากในเขตชุมชนเมือง ทำให้ประชากรลดลง เนื่องจากในเขตชุมชนเมืองมีข้อจำกัดหลายด้าน เช่น ด้านกายภาพ โดยเขตตำบลหลังสวนทางด้านเหนือและตะวันออกมีอาณาเขตติดกับแม่น้ำหลังสวน ยากต่อการขยายตัวของเมืองออกไปได้ และพื้นที่เมืองมีการอยู่อาศัยหนาแน่น ดังนั้นเมืองจึงขยายตัวมาอยู่ทางฝั่งตะวันตกของพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ราบสามารถทำการตั้งถิ่นฐานได้เหมาะสมกว่า เพราะมีพื้นที่ว่างมากกว่า ดังนั้นมีประชากรจำนวนไม่น้อยที่มีรายได้พอสมควรแล้วต้องการย้ายออกไปหาพื้นที่โล่งที่ไม่ถูกจำกัดอยู่แค่เรือนแถวเป็นห้องอย่างเดิม

การลดลงของประชากรในตำบลหลังสวนสอดคล้องกับการเพิ่มขึ้นของประชากรในเขตเทศบาล หมายความว่า ประชากรที่อยู่ภายในตำบลหลังสวนมีการย้ายออกสู่พื้นที่รอบนอกซึ่งอยู่ในเขตเทศบาล ซึ่งมีระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการครบ และมีพื้นที่กว้างขวางกว่าในเขตตำบลหลังสวน ทำให้เส้นกราฟของประชากรในเขตเทศบาลมีแนวโน้มสูงขึ้นซ้ำๆอย่างต่อเนื่อง โดยพื้นที่ในเขตเทศบาลส่วนใหญ่ที่ประชาชนนิยมตั้งถิ่นฐานจะอยู่ในบริเวณ ตำบลชั้นเงิน และบริเวณริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41

ข้อจำกัดประการหนึ่งในการย้ายออกสู่เขตเทศบาล คือ การประกอบอาชีพ โดยประชากรในเขตตำบลหลังสวนนั้นมีหลากหลายอาชีพ บางส่วนทำการเกษตร จะมีที่ดินทำกินอยู่ในบริเวณรอบนอก มีการย้ายออกไปอยู่ในพื้นที่เกษตรของตนซึ่งเมื่อมีการขยายพื้นที่เทศบาล ย่อมนำความสะดวกในด้านสาธารณูปโภคเข้าสู่พื้นที่ มีถนน ไฟฟ้า และประปา เข้าถึงพื้นที่ ซึ่งสะดวกต่อการอยู่อาศัยในพื้นที่เกษตรกรรมของตน ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประชากรในตำบลหลังสวนลดลง เป็นต้น

ด้านการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ตำบลหลังสวนสามารถคิดเป็นสัดส่วนของแต่ละอาชีพได้ดังนี้¹¹

¹¹ เทศบาลตำบลหลังสวน, แบบสำรวจข้อมูลองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ 2545 เพื่อจัดทำตัวชี้วัดประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น(เทศบาล), หน้า 7.

เกษตรกรรม	ร้อยละ	30
อุตสาหกรรม	ร้อยละ	10
พาณิชยกรรม	ร้อยละ	30
การบริการ	ร้อยละ	10
อื่นๆ	ร้อยละ	20
รวม	ร้อยละ	100

จะเห็นได้ว่าอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในตำบลหลังสวนจะเป็นอาชีพเกษตรกรรมและพาณิชยกรรม ซึ่งมีสัดส่วนเท่ากันคือ ร้อยละ 30 หากมองโดยภาพรวมแล้วจะเห็นว่าคนส่วนใหญ่ในตำบลหลังสวนมีอาชีพพาณิชยกรรม เพราะมีกิจกรรมด้านการค้าอย่างหนาแน่น แต่ในความเป็นจริงอีกส่วนหนึ่งนั้น ชาวหลังสวนส่วนใหญ่ยังมีอาชีพเกษตรกรรม อันสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษ และจากลักษณะทำเลที่ตั้งและสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่เอื้อต่อการทำการเกษตร นั่นคือ ที่ตั้งอยู่ริมฝั่ง แม่น้ำหลังสวน เป็นพื้นที่ที่มีการทับถมของตะกอนดิน ดินในบริเวณนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ ชาวหลังสวนที่อยู่ในเขตเมืองส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ในบริเวณรอบนอกแต่จะมาพักอาศัยในเขตเมืองซึ่งมีการทำการค้าไปด้วย ดังนั้นส่วนใหญ่จึงมีการประกอบอาชีพทั้งสองด้านร่วมกัน

3.3.2 วัฒนธรรม ประเพณี

ประเพณีแห่พระแข่งเรือ - ขึ้นโชนชิงธง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

การดำเนินชีวิตของคนไทย มีความผูกพันกับแม่น้ำมาเนิ่นนาน การปลูกสร้างบ้านเรือนหรือสร้างชุมชน ตั้งแต่สมัยโบราณกาลของคนไทย จะเลือกทำเลที่ติดแม่น้ำลำคลองเป็นสำคัญ เพื่อที่จะได้อาศัยน้ำในการเพาะปลูก ต้มกิน เมืองหลังสวนมีแม่น้ำไหลผ่านเปรียบเสมือนสายโลหิตหล่อเลี้ยงเมือง สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งของแม่น้ำ คือ การใช้สัญจรไปมาและการค้าขาย พาหนะที่ใช้ติดต่อระหว่างกัน ก็เกิดจากฝีมือมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมา นั่นคือ เรือ ซึ่งนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ การคมนาคมขนส่ง ขนบธรรมเนียมประเพณี และความสนุกสนานแก่คนไทยเป็นอย่างมาก

ในสมัยก่อนเมื่อถึงฤดูน้ำหลากว่างเว้นจากการเพาะปลูก บั๊กทำทำนา ราวเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม โดยเฉพาะช่วงเทศกาลทอดกฐิน คนหนุ่มคนสาว คนเฒ่าคนแก่ตามหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจกัน ตกแต่งเรือตั้งองค์กฐินไปทอดตามวัดวาอารามต่าง ๆ ที่ตนศรัทธา ซึ่งวัดส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำทั่วไป ขบวนเรือทอดกฐินจะมีเรือลำใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นเรือมาด ที่ตกแต่งมีธงทิวอย่างสวยงามเป็นเรือที่ตั้งองค์กฐิน นอกจากนั้นจะมีเรือขนาดรองลงมา พายนำและ

พายติดตามแห่งคักจันไปตามคั้งน้ำมีพิณพาทย์ลาดตะโพนในเรื่องคักจันบรรเลงอย่างสนุกสนาน

เมื่อทอดกฐินเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการเล่นเรือเพลงและลงท้ายด้วยการพายเรือแข่งกัน และการแข่งขันเรือยาวเริ่มจากท้องถิ่นมาเนิ่นนาน ไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการแข่งขันเรือกันในเดือน 11 และถือเป็นพระราชพิธีประจำเดือน เพราะในช่วงเดือน 11 เป็นช่วงที่มีน้ำนองเปี่ยมสองฝั่งเหมาะแก่การแข่งขันเรือเป็นอย่างยิ่ง ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ โปรดให้มีการแข่งขันเรือของทหาร เพื่อต้องการฝึกซ้อมฝีพาย เมื่อเรือลำใดเข้าเส้นชัยก่อน ก็จะมีพระราชทานรางวัลให้เป็นกำลังใจ เรือยาวที่ใช้แข่งขันในปัจจุบัน ก็เป็นเรือที่ได้พัฒนาจากเรือที่ใช้ทำสงครามในสมัยก่อนนั่นเอง

ทุกวันนี้ประเพณีการแข่งขันเรือจะมีอยู่เกือบทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะเรือที่ใช้แข่งขันจะเป็นเรือยาวเกือบทั้งหมด สนามแข่งขันที่มีชื่อเสียง ทางภาคเหนือ ได้แก่ น่าน พิจิตร พิษณุโลก นครสวรรค์ ภาคกลาง ได้แก่ ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง สระบุรี พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพฯ นครปฐม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี ภาคตะวันออกก็มีที่ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ส่วนภาคใต้ ได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นราธิวาส

มีผู้สันนิษฐานได้ว่าประเพณีการแข่งขันเรือยาวของเมืองหลังสวน คงจะเกิดขึ้นราว พ.ศ. 2387 ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะในช่วงนั้น เมืองหลังสวนมีวัดเกิดขึ้นหลายวัด การแห่พระก็คงจะเกิดขึ้น และมีการแข่งขันเรือยาวกันแล้ว

ประเพณีการแข่งขันเรือยาวของหลังสวน เริ่มในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษาของทุกปี เพราะในวันออกพรรษานี้ ชาวพุทธจะไปร่วมทำบุญตักบาตรเทโวที่วัดจากความเชื่อที่ว่า ในวันอันสมมุตินี้ เป็นวันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จลงมาจากดาวดึงส์เพื่อโปรดสัตว์โลกซึ่งในสมัยนั้นก็คงใช้เรือเป็นพาหนะ เสร็จจากการตักบาตรแล้ว ก็สนุกสนานด้วยการพายเรือแข่งกัน

อย่างไรก็ตาม ก็พอจะหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอ้างอิงได้ว่าการแข่งขันเรือยาวของหลังสวน ได้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน และสืบเนื่องมาเป็นเวลาร้อยปีเศษกล่าวคือ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เสด็จประพาสทางชลมารคถึงเมืองหลังสวน ซึ่งมีฐานะเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ. 108 (พ.ศ. 2432) พระยาจตุรราชโกศากร (คอซิมเด็ก ณ ระนอง) เจ้าเมืองหลังสวนในขณะนั้น ได้จัดขบวนเรือรับเสด็จจากปากอ่าวไทย เพื่อนำเรือกลไฟพระที่นั่งทอรนิครอพต์มาตามลำน้ำหลังสวน และเสด็จประทับที่ตำบลบางขันเงิน หนึ่งในขบวนเรือรับเสด็จในคราวนั้น คือ เรือมะเขือย่า สังกัดวัดคอนขัย ซึ่งเป็นเรือยาวที่ใช้แข่งขัน และครองความเป็นเลิศ

อยู่เสมอๆ ในสมัยนั้น (ปัจจุบันเรือลำนี้ยังอยู่ในสภาพดี เก็บรักษาอย่างดี ไม่ได้ส่งเข้าแข่งขันแล้ว แต่ใช้เป็นเรือเกียรติยศ นำขบวนเรือในพิธีเปิดการแข่งขันประจำปี)

การแข่งขันเรือยาวในระยะแรกๆ ไม่มีการมอบรางวัลใดๆ เป็นการแข่งขันเพื่อความสนุกสนาน หลังจากที่ได้ทำบุญตักบาตรในตอนเช้า พายชนะ 1 เที้ยว ได้รับผ้าแถบ 1 ผืน และเมื่อได้ผ้าแถบมาแล้ว นายหัวเรือก็จะนำมาผูกไว้ที่โชนเรือ ชนะหลายเที้ยวก็ได้ผ้าแถบหลายผืน และเมื่อเลิกพายแล้ว ก็จะทำผ้าแถบเหล่านี้ไปเย็บติดกันเป็นผ้าม่านถวายเป็นวัดต่อไป

วัดที่มีเรือยาวในสมัยนั้น ก็มีไม่มาก เป็นวัดที่อยู่ริมแม่น้ำทั้งสิ้น นับจากปากน้ำขึ้นมาก็มี วัดในเขา(วัดบรรพตวิสัย) วัดหัวเขาท่ากอ(วัดนาทิการาม) วัดดอนยาง(วัดดอนชัย) วัดต้นกูด(วัดพิชัยธาราราม) วัดแหลมทราย (วัดวาลุการาม) วัดบางลำพู(วัดวิเวการาม) วัดโตนด วัดด่านประชากร วัดขันเงิน คู่ซัดเคียวที่สู้สึดัดกันแพ้สึดัดกันชนะ เป็นขวัญใจคนชมอยู่ได้หลายปี คือเรือม้าย่องของวัดบางลำพู และเรือสิงห์ทองของวัดแหลมทราย (ซึ่งขณะนี้เรือทั้งคู่ได้ชำรุดไปแล้ว)

ในยุคที่กล่าวถึงนี้ ยังไม่มีเรือที่ใช้เครื่องยนต์ แต่ละวัดจะจัดเรือพระและใช้เรือยาวเรือพายเล็กชักลาก มาจอดบริเวณท่าน้ำวัดด่าน ซึ่งเป็นบริเวณสนามแข่งเรือ และฝั่งตรงข้ามของวัดด่าน คือ บ้านด่าน พระภิกษุ สามเณรจะนั่งมากับเรือพระ เมื่อถึงเวลาแข่งเรือ ก็จะมีเรือพายมากมาย แต่งกายด้วยเสื้อผ้าแพรพรรณหลากสีสวยงาม ร้องเพลงเรือกันเป็นที่สนุกสนาน ปัจจุบัน การคมนาคมสะดวกเรือพระที่จัดโดยใช้เรือ ก็เปลี่ยนมาใช้รถยนต์แทน แต่ยังคงเอกลักษณ์เดิมไว้ คือ จัดเป็นรูปเรือมีพนมพระ มีพระภิกษุประจำเรือ มีการประโคมฆ้อง กลอง และยังคงมีการชักลากโดยใช้อุบาสกอุบาสิกา จึงเรียกว่า ลากพระ หรือ แห่พระ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เรียกว่า การชักพระ

เรือพระของแต่ละวัดจะมารวมตัวกันที่ตลาดหลังสวน ในตอนเช้าตรู่ของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 พี่น้องพุทธบริษัท จากทุกตำบลของหลังสวน จากอำเภอใกล้เคียงจะมาร่วมทำบุญตักบาตรทอดผ้าป่าแน่นขนัดทุกปี

ในปี พ.ศ. 2506 จังหวัดชุมพรได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานโล่รางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ หน่วยราชการ พลังมวลชนทุกตำบลของอำเภอหลังสวน และทุกอำเภอในจังหวัดชุมพร จัดขบวนแห่โล่และพระราชทานอย่างยิ่งใหญ่สมพระเกียรติทุกปี โดยจัดในตอนเช้าหลังการตักบาตรทอดผ้าแล้ว

จากการประชาสัมพันธ์ในทุกรูปแบบ ทำให้งานนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง มีพายต่างจังหวัดให้ความสนใจ และมาร่วมแข่งขันทุกปีโดยเฉพาะในปี 2539 มีพายจากต่างจังหวัดสมัครเข้าแข่งขันถึง 13 ทีม จากพิจิตร พิษณุโลก อุบลราชธานี สุราษฎร์ธานี นราธิวาส

เพชรบุรี นครสวรรค์ และเรือที่สามารถครองโล่พระราชทานอันทรงเกียรติ ในปี 2539 คือ เรือเดชสมิง สังกัดวัดวาลุการาม ฝายพายทีมชาติ เขต 8 สุราษฎร์ธานี

การแข่งขันเรือยาวของหลังสวน นับว่าเป็นการแข่งขันที่ตื่นเต้นเร้าใจ มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นหนึ่งเดียวในประเทศไทย เพราะไม่ได้ตัดสินการแพ้ชนะด้วยการที่หัวเรือลำใดถึงเส้นชัยก่อน เหมือนการแข่งขันเรือยาวที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไป เรือแชมป์ของหลังสวนนั้น นอกจากจะมาจากความพร้อมเพรียงของฝีพายแล้ว ยังขึ้นอยู่กับความสามารถของ นายหัวเรือ และนายท้ายเรืออีกด้วย โดยนายท้ายเรือจะต้องถือท้ายเรือให้ตรง เพื่อให้ นายหัวเรือขึ้นโซนซึ่งธงที่พุ่งเส้นชัย แม้ว่าเรือลำใดจะนำหน้าอยู่ก็ตาม หากนายหัวเรือขึ้นโซน แล้วคว่ำธงผิดหรือคว่ำธงได้ แต่ตกน้ำไปเสียก่อน หรือเรือล่ม ก่อนที่ท้ายเรือจะพ้นกระบอกธงก็ถือเป็นแพ้ เพราะฉะนั้น ความเร็วของเรือจึงไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดของความเป็นผู้ชนะแต่อย่างใด นายหัวเรือจะต้องกะจังหวะขึ้นโซน และจะต้องขึ้นไปให้สุดปลายโซน เพื่อความได้เปรียบในการจับธง นายหัวเรือลำใดจับธงได้ เรือลำนั้นเป็นผู้ชนะในทีมนั้น แต่ถ้าความเร็วของเรือคู่คี่กัน นายหัวเรือจับธงพร้อมกัน และได้ธงไปล่าละทอนถือว่าเสมอกัน ดังนั้นจะเป็นได้ว่าการขึ้นโซนซึ่งธงจึงเป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์ ที่จะหาผู้ได้เฉพาะที่สนามแข่งขันเรืออำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

เรือแข่งที่ซุดจากต้นไม้ต้นเดียว

เรือที่ใช้ในการแข่งขัน

ภาพที่ 3.6 การซุดเรือเพื่อการแข่งขันในหลังสวน

ปัจจุบัน เรือยาวในหลังสวน จะมีความยาวและจำนวนฝีพายเป็นมาตรฐานเดียวกัน คือ เรือจะมีความยาว ประมาณ 20 เมตร และมีจำนวนฝีพาย 30-32 ฝีพาย และในการแข่งขันประจำปี ไม่ว่าจะเป็นเรือประเภท ก (ชิงโล่พระราชทาน) หรือเรือประเภท ข (ชิงถ้วยยอดทองพระราชทาน) ก็ได้กำหนดจำนวนฝีพายไว้เหมือนกัน คือ ไม่ต่ำกว่า 30 ฝีพาย และไม่เกิน 32 ฝีพาย

การสร้างเรือยาวแต่ละลำ ต้องลงทุนลงแรงมากมาย มีเรื่องของไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ตามลัทธิความเชื่อ และเรือแต่ละลำก็มีประวัติความเป็นมาเป็นพิเศษและมีปาฏิหาริย์มากมายเริ่มต้นด้วยการบวงสรวง เจ้าป่า เจ้าเขาเพื่อขอไม้อันเป็นมงคลมาทำเรือ คณะของผู้สร้างเรือจะเดินทางเข้าป่าเพื่อหาไม้ที่มีลักษณะดี คือ ลำต้นตรง เนื้อไม้ไม่มีรอยตำหนิ และไม้ที่ใช้ส่วนใหญ่ คือ ไม้ตะเคียนทอง และเมื่อพบไม้ที่มีลักษณะดีตามต้องการแล้วก็ตั้งศาลบวงสรวงเจ้าป่าและนางไม้ เชิญนางไม้หรือวิญญาณอื่นใดที่สิงสถิตอยู่ในต้นไม้ นั้น ให้ไปสถิตที่อื่น โคนล้มลงแล้วต้องทิ้งไว้ประมาณ 1 ปี เพื่อให้เนื้อไม้แห้งคงสภาพ เมื่อชุดเป็นเรือแล้วจะไม่เสียรูปทรง

การที่จะนำไม้ออกจากป่าทั้งต้น เป็นเรื่องลำบาก ผู้สร้างเรือจะทำการโกนเรือกันก่อน คือ ทำเป็นรูปลำเรือหยาบ ๆ เจาะหรือชุดเอาไม้ส่วนที่ไม่ต้องการออก เพื่อลดน้ำหนักในการลากจูงออกจากป่า การทำงานในขั้นตอนนี้ ต้องทำกันในป่า ต้องพักแรมกันในป่าเป็นแรมเดือน

ผู้สร้างเรือลำหนึ่งเล่าให้ฟังว่า บางครั้งในเวลากลางคืนโดยเฉพาะในคืนเดือนเพ็ญ ผู้ชุดเรือจะเห็นนางไม้นั่งอยู่ที่หัวเรือที่กำลังชุดซึ่งแสดงว่า นางไม้ยังมีความอาลัยอาวรณ์ ไม่ยอมจากต้นไม้ไปอยู่ที่อื่น ถ้าเป็นเช่นนี้ เมื่อชุดเรือเสร็จนำมาที่วัดแล้วก็ต้องทำพิธีอีกครั้งหนึ่งเพื่อเชิญนางไม้ที่มากับเรือกลับไปอยู่ป่า ผู้เข้าร่วมพิธีเล่าให้ฟังว่า เมื่อเสร็จพิธีแล้ว จะได้ยินเสียงร้องไหยหวน เสมือนได้รับความชอกช้ำแสนสาหัส

เมื่อได้ฤกษ์ยามยามดี ก็จะทำพิธีแม่ย่านางเรือเข้าประทับเรือ ในพิธีนี้มีหัวหมู บายศรีและเครื่องสังเวद्यต่าง ๆ ตามพิธีไสยศาสตร์ เพราะผีพายเรือเชื่อและถือกันว่า การได้แม่ย่านางเรือที่ดีนั้นจะนำชัยชนะและความเป็นสิริมงคลมาให้ แพรพรรณที่สวยงามจะถูกนำมาตกแต่งและผูกที่โขนเรือ และโขนเรือนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ผีพายเรือทั้งหลายจะต้องให้การสักการะ และเมื่อเสร็จการแข่งขันแล้ว จะถอดเก็บรักษาไว้ในที่อันควร

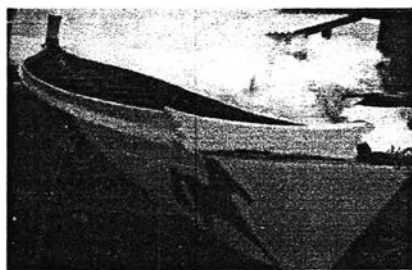
เมื่อตกแต่งเรือและอัญเชิญแม่ย่านางเรือเข้าประทับเรือเรียบร้อยแล้ว ก็จะเชิญเรือลงน้ำตามฤกษ์ยามที่กำหนด ตรวจดูความเรียบร้อย ความสวยงาม และความมีความสง่างามของเรือ ผีพายก็ลองทำการพายเสร็จพิธีก็นำเรือไปเก็บที่วัด รอกำหนดการลงพายต่อไป และเมื่อถึงเวลาที่จะลงทำการพายแข่งขัน ก็ต้องทำพิธีเชิญเรืออีกครั้งหนึ่ง บรรดาผีพายเรือจุดธูปขอขมาต่อแม่ย่านางเรือ จะนำเรือลงน้ำเฉย ๆ ไม่ได้ เพราะการทำเช่นนั้น จะทำให้แม่ย่านางเรือโกรธ อาจเป็นสาเหตุให้เรือแพ้ว หรือเกิดอุบัติเหตุอื่นใดแก่ผีพายเรือได้

ในช่วงของการพายแข่งขัน นายหัวเรือจะให้คนหวัดในการเร่งจังหวะการพาย แต่ในบางครั้งจะพบว่า นายหัวเรือใช้ด้ามพายกระทิงหัวเรือเป็นระยะ ๆ นั่นเป็นการขอพลังกำลังจากแม่ย่านางเรือให้แก่ผีพายเรื่อนั่นเอง

ส่วนเรือยาวที่มีประวัติศาสตร์และความสำคัญของเมืองหลังสวน คือ เรือมะเขือย่า เป็นเรือโบราณลำเดียวในหลังสวนที่ยังเหลืออยู่ในเวลานี้ เรือลำนี้สังกัดวัดดอนชัย มีอายุกว่าร้อยปี บรรจุฝีพาย 28-32 ฝีพาย ประวัติของเรือลำนี้ค่อนข้างจะพิสดาร กล่าวคือ ในฤดูน้ำหลากชาวบ้านพบซุงไม้ตะเคียนทองลอยตามน้ำมา เห็นว่าไม้ต้นนี้มีลักษณะสวยงามใช้ทำเรือยาวได้ จึงช่วยกันลากจูงมาที่ทำน้ำวัดดอนชัย(ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่าดอนยางนำมามอบให้หลวงพ่อกระจ่างและหลวงพ่อเพชร แต่เป็นที่ประหลาดว่าไม่สามารถนำขึ้นจากน้ำได้ ถึงแม้จะใช้ช้างกำลังดีถึง 3 เชือกก็ตาม ตกกลางคืน นางไม้ก็มาให้นิมิตหลวงพ่อกระจ่างว่า ถ้าต้องการได้ต้นนี้มาซุดเรือยาวก็ให้ตั้งศาลบวงสรวง และให้เอาย่ามะเขือมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ รุ่งเช้าหลวงพ่อและชาวบ้านก็จัดการตามที่ทำน้ำไม้มาเข้าฝืนเป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า สามารถนำไม้ขึ้นจากน้ำได้อย่างง่ายดาย ซุดเป็นเรือได้สวยงามมาก และตั้งชื่อเรือว่า มะเขือย่า เรือลำนี้มีความสวยงาม มีความสง่างามแปลกตาไปกว่าเรือลำอื่น ๆ คือ โขนหัวและโขนท้ายงอนขึ้นสวยงามมาก ลวดลายที่ตัวเรือได้อุรักษ์ไว้เหมือนของเดิมทุกประการ รูปประจำเรือ คือ รูปม้าที่กำลังวิ่ง โขนหัวเรือ โขนท้ายเรือ ของเรือยาวที่หลังสวน ไม่ได้เป็นไม้ชิ้นเดียวกันกับตัวเรือ แต่เป็นชิ้นส่วนที่แยกถอดเก็บได้ เกาะยึดกับตัวเรือด้วยสายยูขนาดใหญ่(โดยเฉพาะโขนหัว) สามารถรองรับน้ำหนักตัวของนายหัวเรือได้

ขบวนแห่ในงานประเพณีแห่พระแข่งเรือบนถนนหลังสวน ปี พ.ศ. 2505

เรือมะเขือย่า อดีตเรื่อนำขบวนเสด็จประพาสต้นฯและการขึ้นโขนชิงธง

ภาพที่ 3.7 ประเพณีแห่พระแข่งเรือขึ้นโขนชิงธง

เทศกาลผลไม้หลังสวน

จะมีการจัดงานเทศกาลผลไม้ขึ้นทุกปีในช่วงเดือนฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต คือ เดือนสิงหาคมของทุกปี เนื่องจากเมืองหลังสวนเป็นเมืองแห่งผลไม้ มีผลไม้มากมาย ดังนั้นจึงเกิดการส่งเสริมให้มีงานขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์อำเภอหลังสวน และมีการขายผลไม้ในราคาถูก สามารถเลือกซื้อผลไม้หลากหลายชนิดจากสวนได้ในงานนี้ และในงานเทศกาลผลไม้จะมีการออกร้านอาหารพื้นบ้าน เช่น ขนมจีน เป็นต้น ในงานจัดงานช่วงเช้า จะมีขบวนแห่รถประกวดที่ประดับตกแต่งด้วยผลไม้ของหน่วยงานต่างๆ ผ่านเส้นทางถนนหลังสวนเข้าสู่ถนนเขาเงิน โดยเทศกาลผลไม้เป็นเทศกาลที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองหลังสวนที่สืบทอดกันมาแต่อดีต

ทุเรียนขนาดใหญ่ หนัก 6 กิโลกรัม ผลิตผลจากหลังสวน และขนมจีนรสเค็มที่มีเครื่องเคียงเป็นผักท้องถิ่น

ภาพที่ 3.8 ผลผลิตในงานเทศกาลผลไม้หลังสวน

นอกจากประเพณีของหลังสวนซึ่งมีการจัดงานในลักษณะนี้แล้ว ประเพณีที่สำคัญของหลังสวนที่ไม่ควรลืมคือ ประเพณีในท้องถิ่น โดยนายช่วง จันทรแก้ว อดีตครูใหญ่โรงเรียนวัดโตนดและโรงเรียนวัดขันเงินได้เคยเขียนถึงความเชื่อ และประเพณีพื้นบ้านของชาวหลังสวนในบทความเรื่อง “เก่าไป ใหม่มา” ตีพิมพ์ในหนังสือสวนศรีอนุสรณ์ ปี พ.ศ. 2532 ว่า¹²

“ในเมืองหลังสวนประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่เป็นพุทธเพียงจารีตประเพณี ผู้ชายต้องบวชเณร บวชพระ ระวังบวชก็เรียนสวดมนต์พอที่จะสวดในการทำบุญได้ สมภารก็สอนหนังสือเด็ก เป็นหมอรักษาใช้ทองมנדาคาธา และดูฤกษ์ดูยาม ฯลฯ

ที่ฟังของคนส่วนใหญ่คือ ผีสาวเทวดา ทุกชุมชนมีศาลพ่อตา (ศาลเจ้าที่เจ้าทางสำหรับบนและแก้บน ในเดือนสี่เดือนห้าจะทำพิธีที่ศาล มีการตีท (โทน) เป็นจังหวะเร้าใจ โดยไท (หมอมผี ผู้ที่เรียกผี หรือวิญญาณให้มาเข้าทรง) จะว่าเพลงเรียก พ่อตา เพื่อที่จะให้พ่อตา มาสิงคนทรง เมื่อพ่อตาเข้าสิงคนทรงแล้วจะมีการพูดแก้บนว่า “ในปีที่ล่องมา พ่อตาคุ่มครองดีไม่มีใช้ห้ามา

¹² เมืองหลังสวน อนุสรณ์ 100 ปีสวนศรี (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค, 2442-2542), หน้า 65-66.

ทรง เมื่อพ่อตาเข้าสิงคนทรงแล้วจะมีการพูดกับกันว่า “ในปีที่ล่วงมา พ่อตาคุ่มครองดีไม่มีใช้ท่ามา ทำให้เจ็บป่วยในหมู่บ้าน ขอบูชาด้วยเครื่องสังเวย และในปีที่จะถึงก็ขอให้มีความปลอดภัยเป็นสุข อย่างปีก่อน ” เสร็จแล้วเอาแผงที่ใส่เครื่องสังเวยไปลอยแพ พิธีนี้ยังนิยมใช้รักษาอาการเจ็บป่วยที่กินยาแล้วยังไม่หายป่วยอีกด้วย”

นายช่วงได้เขียนถึงการนุ่งห่ม และกิจวัตรของคนหลังสวนในสมัยก่อนว่า

“ การนุ่งห่มของคนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ใช้ผ้าที่ทอกันเองในหมู่บ้าน ผู้หญิง ผู้ชาย นุ่งผ้าพื้นใจกระเบนเหมือนกัน การทอผ้า การทำคร้ว การสีข้าว การดำข้าว การปักดำนา เป็นหน้าที่ของผู้หญิง ส่วนการไถนา คราดนา การทำน้ำตาลโตนด การสร้างบ้านเรือน เป็นหน้าที่ของผู้ชาย งานอื่นๆช่วยกันทำตามโอกาส

เด็กผู้ชายจะเปลือยกายไปจนกว่าจะรู้สึกอาย และจะไว้ผมเปียที่บริเวณขวัญ ส่วนเด็กผู้หญิงจะไว้จุกที่กระหม่อม และใช้จับปิ้งทำด้วยกะลามะพร้าวแขวนปิดอวัยวะเพศ ต่อมาผู้มีอันจะกินใช้แรงเงินทำจับปิ้ง ทั้งที่มีลักษณะทึบและโปร่งเป็นเกล็ดๆ

เด็กผู้หญิงพอพันระยะแขวนจับปิ้งแล้วก็นุ่งผ้าพื้น เมื่อยางเข้าวัยรุ่น และใช้ผ้าเตี่ยว ซ่อคอก คือเอาผ้าคาดทางด้านหลังอ้อมมาทางข้างหน้าไขว้กัน จัดชายทั้งสองข้างพาดบ่า และผูกติดกันที่ต้นคอด้านหลัง (ตะเบ็งมาน) หรือ คาคอก คือเอาผ้าเตี่ยวพันรอบอก

การโกนเปีย โคนจุก ถือว่าเริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาว ผู้หญิงวัยรุ่น พ่อแม่มักจะกีดกันไม่ให้คบหากับเพื่อนชาย บางแห่งถึงกับแต่งเพลงกล่อมเด็กให้ร้องว่า “ตัดถั่ว(คำหยาบสำหรับผู้หญิงใช้ตำ ปัจจุบันไม่ค่อยได้ยินแล้ว)เอ๋ย อย่าเดินริมรั้วของน้อยนักรังน้องจะหัก ใครเลยจะปักรังใหม่ให้ พ่อแม่สอนว่าตาอย่าเมินแลชาย ใครจะปักรั้วให้เอาไว้แม่หาเองเออ..ฯ ”

สิ่งบันเทิงมีแต่หนังตะลุงและโนรา ปีหนึ่งๆจะได้ชมเพียงไม่กี่ครั้ง ละครร์้องมีแต่ของเจ้าเมือง เล่ากันว่า ตัวละครสาวๆจะต้องตกเป็นอนุภรรยาของเจ้าเมืองทุกคน

การช่วยเหลือการงานกันมีการออกปาก คือช่วยกันเปล่าๆ และการเอาแรง คือไปช่วยผู้ใดแล้ว ผู้นั้นต้องมาใช้แรงคืนเท่านั้น เฉพาะงานเก็บข้าวของผู้มีอันจะกินจะมีคนมาช่วยมาก และหานักร้อง เพลงนา มาประชันกัน

การจ้างงานแทบจะไม่มี การค้าขายอยู่ในมือคนจีนหรือลูกหลานจีนทั้งสิ้น และเป็นเช่นนี้ตลอดมา คนพื้นเมืองเพิ่งจะตื่นตัวเมื่อได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยหวังเป็นเจ้าของคนนายคนสมัยแรก แต่เมื่อตำแหน่งมีไม่พอกก็ขอให้ได้รับแต่เงินเดือนจากใครก็ได้”

ซึ่งประเพณีและความเชื่อดังกล่าวนี้ บางส่วนยังคงยึดถืออยู่ในปัจจุบัน และบางส่วนก็มีการสูญหายไปแล้ว

3.3.3 สถานที่สำคัญและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

ในพื้นที่ชุมชนและบริเวณใกล้เคียงมีสถานที่สำคัญหลายแห่ง ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ดังนี้

สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่

ถ้าเขาเงิน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำหลังสวน ตำบลท่ามะปลา ห่างจากตัวเมืองหลังสวนประมาณ 3 กิโลเมตร ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และมีพระปรมาภิไธยย่อ จปร. รศ.108 ที่ผนังถ้ำ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต้นฯผ่านเมืองหลังสวน และทรงให้สร้างเจดีย์ไว้ด้านหน้าถ้ำเพื่อเป็นอนุสรณ์ สถานที่แห่งนี้จึงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองหลังสวน

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์จังหวัดชุมพร เป็นสวนภูเขาศรีนครินทรราชินีที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ใน 12 แห่งทั่วประเทศ มีพื้นที่ 75 ไร่ อยู่ห่างจากตัวเมืองหลังสวน 3 กิโลเมตร อยู่ใกล้กับถ้ำเขาเงิน ภายในสวนพันธุ์ไม้ต่างๆจัดเป็นสวนสวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อน

อาคารเรือนแถวไม้โบราณริมถนนหลังสวน เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

ภาพที่ 3.9 สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัดต่างๆในพื้นที่ชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งมีมากมาย ซึ่งเมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่าแต่ละวัดนั้นอยู่ไม่ห่างกัน แต่เนื่องจากในสมัยก่อนการคมนาคมไม่สะดวก และไม่นิยมเดินทางไกล จึงมีการสร้างวัดในชุมชนหรือกลุ่มบ้านของตน โดยวัดที่มีความสำคัญ ได้แก่ วัดขันเงิน วัดด่านประชากร วัดโดนด วัดประสาทนิกร วัดพิชัยธาราราม วัดวาลุการาม วัดดอนชัย และวัดราชบุรณาราม เป็นต้น

ภาพที่ 3.10 สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เนื่องจากพื้นที่เมืองหลังสวนมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำใกล้ชายฝั่งทะเล และล้อมรอบด้วยภูเขา ดังนั้นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่นี้จึงเป็นถ้ำต่างๆ และชายทะเล เป็นหลัก โดยสถานที่ที่น่าสนใจ ได้แก่

ถ้ำเขาเกียบ อยู่ในตำบลบ้านควน ห่างจากเมืองหลังสวน 10 กิโลเมตร เชิงเขามีวัดเขาเกียบตั้งอยู่เชิงบันไดทางขึ้นถ้ำ 370 ชั้น ภายในถ้ำกว้างขวาง มีหินงอกหินย้อยสวยงาม

ถ้ำภูเขาทอง อยู่ในตำบลชันเงิน เป็นถ้ำที่ไม่สูงมากนัก มีหินงอกหินย้อยงดงาม

น้ำตกห้วยเหมือง เป็นน้ำตกที่สวยงามและมีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในตำบลนาขา ต้องใช้การเดินทางเท้าเพื่อเข้าถึงตัวน้ำตก

ชายทะเลปากน้ำหลังสวน เป็นชายหาดที่มีความยาวและขาวสะอาด รวมทั้งมีเรือหลวงจักรีนฤเบศร์จำลองขนาด 1 ใน 3 เท่าจริงตั้งอยู่ริมชายหาด และมีพระรูปเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ไว้เป็นที่สักการะ

เกาะพิทักษ์ เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลบางน้ำจืด มีระยะห่างจากชายฝั่ง 1 กิโลเมตร มีชายหาดเป็นสันทรายที่สามารถเดินผ่านจากชายฝั่งไปถึงเกาะได้ตอนน้ำทะเลลด ในช่วงเดือนเมษายน-กันยายนของทุกปี และมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ เป็นการสัมผัสชีวิตชาวประมง โดยการจับปลาหมึกในทะเล เป็นต้น

ภาพที่ 3.11 สถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ

3.4 บทสรุป

จากการศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ทั้งด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา และสภาพทั่วไปทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม สามารถสรุปย่อในแต่ละประเด็นได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.3 สรุปสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

สภาพทางกายภาพ	สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม
<p>- ชุมชนตำบลหลังสวนตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำหลังสวนที่ล้อมรอบด้วยภูเขาสูงซึ่งเป็นลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ของอำเภอหลังสวน และจากการที่ตั้งอยู่บนที่ราบติดแม่น้ำทำให้มีสภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเกษตรกรรม ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของชุมชน</p> <p>- มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นในบริเวณถนนหลังสวนอันเป็นแกนกลางของเมือง และมีการขยายตัวเข้าสู่ถนนเขาเงินที่เชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ที่เป็นเส้นทางนำเข้าสู่พื้นที่ศึกษา</p> <p>- ลักษณะการใช้ที่ดินของพื้นที่ชุมชนจะเป็นการใช้ที่ดินที่แบ่งเป็น 6 แบบ คือ พักอาศัย พาณิชยกรรม ศาสนสถาน สถาบันราชการ สถาบันการศึกษา และพื้นที่เกษตรกรรม</p> <p>- นอกจากนั้นการใช้พื้นที่ว่างภายในเมืองยังเป็นที่ว่างที่มีทั้งที่ว่างส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ ที่ว่างในอาคารและรอบอาคาร กับที่ว่างสาธารณะ ได้แก่ พื้นที่สัญจร สวนสาธารณะ สนามกีฬา และสนามของหน่วยงานต่างๆ</p> <p>- กรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชน เป็นที่ดินที่มีเจ้าของหลายกลุ่ม คือ ที่ดินของวัด ที่ราชพัสดุ ที่ดินของเอกชน และที่ดินของเทศบาล</p> <p>- ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการของชุมชน เป็นระบบที่มีการใช้ร่วมกันกับเทศบาลตำบลหลังสวน เนื่องจากระบบสามารถให้บริการได้ครอบคลุมพื้นที่รอบนอก เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ระบบบรรเทาสาธารณภัย เป็นต้น</p>	<p>- ลักษณะของประชากรในตำบลหลังสวนเมื่อเปรียบเทียบกับเทศบาลจะเป็นแบบผกผันกัน คือ จำนวนประชากรในตำบลน้อยลง จะทำให้จำนวนประชากรของเทศบาลเพิ่มขึ้น เนื่องจากย้ายออกจากความแออัดในชุมชนไปสู่พื้นที่ว่างนอกชุมชนแต่อยู่ในเขตเทศบาล เป็นต้น</p> <p>- การประกอบอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม และการค้า โดยอาจทำควบคู่กันไป เนื่องจากพื้นที่เกษตรตั้งอยู่ภายนอกชุมชน</p> <p>- สภาพสังคมวัฒนธรรมของชุมชน จะมีประเพณีสำคัญ คือ ประเพณีแห่พระแข่งเรือขึ้นโขงชิงธง บริเวณแม่น้ำหลังสวน และงานเทศกาลผลไม้ที่จัดขึ้นบริเวณถนนหลังสวน นอกจากวัฒนธรรมด้านการแข่งเรือแล้วยังมีวัฒนธรรมด้านการอยู่อาศัยและการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวหลังสวนอีกด้วย</p> <p>- สถานที่สำคัญของชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงที่น่าสนใจมีอยู่หลายแห่ง ซึ่งบางแห่งสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้</p>

ที่มา : จากการวิเคราะห์

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย